ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXI
č. 1 | 2024 | roč. XXXII | 9–37
https://doi.org/10.5817/CPVP2024-1-1

Abrakadabra, *iudicium duplex!* Aneb o náhradě nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví

Abracadabra, *iudicium duplex!* On the Costs of the Proceedings for the Dissolution and Division of Co-ownership

Petr Lavický[*], Eva Dobrovolná[**],

Bohumil Dvořák[***], Zdeněk Pulkrábek[****]

ČLÁNKY / ARTICLES

Abstrakt

Ústavní soud se ve stanovisku Pl. ÚS-st. 59/23 zabýval rozhodováním o náhradě nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Dospěl k závěru, že zásada úspěchu ve věci se uplatní jenom v případě zamítnutí žaloby. Jinak se má procesní úspěch účastníků považovat za stejný a náhrada nákladů řízení nemá být přiznána žádnému z nich, a to podle § 142 odst. 2 OSŘ. Výjimečné přiznání náhrady nákladů řízení by mohlo být odůvodněno konkrétními okolnostmi věci; pak by mohla být náhrada nákladů řízení přiznána podle § 142 odst. 3 OSŘ. Ze stanoviska rovněž vyplývá, že tento závěr má platit také pro řízení o oddělení ze spoluvlastnictví a pro řízení o vypořádání společného jmění manželů.

Učiněné závěry a argumenty k nim vedoucí – z nichž ten stěžejní a mnohokrát ve stanovisku opakovaný poukazuje na to, že řízení má povahu iudicii duplicis – jsou hrubě nesprávné až matoucí a spočívají na nepochopení některých pojmů či institutů procesního práva, popř. na vztahu práva procesního a hmotného. Nepokládáme za zbytečné na tyto nedostatky poukázat, přestože Ústavní soud již své mínění vyslovil. Doufáme, že Ústavní soud v zájmu přesvědčivosti svých nálezů buď uzná opodstatněnost naší argumentace a svůj názor změní, nebo námi předkládané argumenty korektně vyvrátí.

Klíčová slova

Civilní řízení; spoluvlastnictví; náklady řízení; zásada úspěchu ve věci.

[*] Doc. JUDr. Petr Lavický, Ph.D., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Procedure Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: petr.lavicky@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-4694-5515 / Scopus ID: 57212484549

[**] JUDr. Eva Dobrovolná, Ph.D., LL.M., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Procedure Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Eva. Dobrovolna@law.muni.cz / ORCID: 0009-0004-4279-5064

[***] JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno; soudce, Nejvyšší soud, Brno / Department of Civil Procedure Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic; Judge, Supreme court, Brno, Czech Republic / E-mail: Bohumil.Dvorak@law.muni.cz

[****] JUDr. Zdeněk Pulkrábek, Ph.D., soudce, Krajský soud v Plzni / Judge, Regional Court in Pilsen, Czech Republic / E-mail: ZPulkrabek@ksoud.plz.justice.cz

Abstract

In its opinion Pl. 59/23 the Constitutional Court dealt with the decision on the compensation of the costs of the proceedings on the dissolution and settlement of co-ownership. It concluded that the principle of success in the case (so called "loser pays" rule) applies only in the event of dismissal of the action. Otherwise, the procedural success of the parties is to be considered equal and no costs are to be awarded to any of them, pursuant to Section 142(2) of the Civil Procedure Code. An exceptional award of costs could be justified by the particular circumstances of the case; costs could then be awarded under Article 142(3) of the Civil Procedure Code. It is also clear from the opinion that this conclusion is also to apply to proceedings for the separation of the community of property and to proceedings for the division of the matrimonial property.

The conclusions reached and the arguments leading up to them – the central one of which, repeated many times in the opinion, points out that the proceedings are in the nature of iudicii duplicis – are grossly incorrect or even confusing and are based on a misunderstanding of certain concepts or institutes of procedural law or of the relationship between procedural and substantive law. We do not consider it unnecessary to point out these shortcomings, even though the Constitutional Court has already expressed its opinion. We hope that the Constitutional Court, in the interest of the persuasiveness of its rulings, will either acknowledge the validity of our arguments and change its opinion, or correctly refute the arguments we have presented.

Keywords

Civil Proceedings; Co-ownership; Costs of Proceedings; Loser Pays Rule.

Úvodem – Pozoruhodné okolnosti zaujetí stanoviska

Stanovisko Ústavního soudu Pl. ÚS-st. 59/23 se zabývá otázkou rozhodování o náhradě nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, a zodpovídá ji tak, že krom případu zamítnutí žaloby nemá mít žádná strana zásadně právo na náhradu nákladů řízení. Přestože má být Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR), míří jeho stanovisko na sjednocení výkladu podústavního práva (odstavec 14 stanoviska *in fine)*. Toto překročení role, která mu byla Ústavou ČR svěřena, odůvodňuje nejen tím, že současná úprava přípustnosti dovolání vylučuje, aby se k náhradě nákladů řízení mohl vyjádřit Nejvyšší soud (odst. 15 stanoviska), ale také argumentem, že to byla právě nejednotná nálezová judikatura Ústavního soudu, která zapříčinila rozkolísanost rozhodovací praxe některých obecných soudů (odstavec 17 stanoviska). V době před vnitřním rozkolem judikatury Ústavního soudu, jak stanovisko přiznává, obecné soudy respektovaly judikaturu Nejvyššího soudu, která při rozhodování o náhradě nákladů řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví vycházela ze zásady úspěchu ve věci (odstavec 5 stanoviska), a respektovala tak závěry vyslovené v nálezu I. ÚS 1441/11, od nichž se po osmi letech nato svévolně odklonil nález II. ÚS 572/19.

Je to vskutku pozoruhodná argumentace. Ústavní soud nerespektuje vlastní nález, ani to, že se v souladu s ním po několik let vyvíjela rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, kterou nižší soudy akceptují, naboura tím právní jistotu a ještě stavem, který výlučně on sám zapříčinil, odůvodní překročení své pravomoci. Odkaz na právní jistotu, předvídatelnost

a ochranu legitimního očekávání[1] v odstavci 17 stanoviska působí v tomto kontextu více než komicky; možná by bylo pro příště vhodnější, kdyby se Ústavní soud svévolně (bez předložení věci plénu; viz § 23 zákona o Ústavním soudu) neodchyloval od předchozího nálezu, který je dobře znám – jak obecným soudům, tak soudu Ústavnímu – a na němž je po několik let budována navazující judikatura obecných soudů.[2]

Krom toho Ústavní soud v šestnáctém odstavci kritizuje dále Ministerstvo spravedlnosti za to, že dosud nepřijalo novou vyhlášku upravující paušální sazby výše odměny za zastupování strany advokátem pro účely rozhodování o náhradě nákladů civilního řízení. Na jedné straně lze jistě souhlasit s Ústavním soudem v tom, že nečinnost Ministerstva spravedlnosti v tomto ohledu je neakceptovatelná a protiústavní (a že paušální odměna nepochybně má své přednosti), na straně druhé to nemá vůbec nic společného s otázkou, zda se má v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví uplatnit zásada úspěchu ve věci, či nikoliv. V tomto kontextu se poukaz na nečinnost Ministerstva spravedlnosti jeví jenom jako snaha o částečné přenesení viny za „nákladovou rozhodovací nejednotu" na někoho dalšího.

Ještě větší pochybnosti však vzbuzují samotné závěry, k nimž Ústavní soud dospěl, a způsob argumentace, který jej k těmto závěrům dovedl, stejně jako to, že jeho argumenty a závěry se neopírají o jakékoliv literární prameny, a to přesto, že jde o stanovisko, které naprosto zásadním způsobem ovlivní právní praxi. Buď Ústavní soud na žádné nenarazil, nebo některé z nich (možná) zná, avšak neobtěžuje se s jejich citováním. Těžko soudit, zda je důvodem ignorance (neznalost pramenů) nebo arogance (jejich přehlížení). V pořádku není ani jedno, ani druhé. Chce-li Ústavní soud postupovat tak, aby jeho rozhodnutí byla přesvědčivá, což je ostatně jednou z jeho zásadních úloh, bude muset začít pracovat také s odbornou literaturou (nejen naší, ale samozřejmě také zahraniční), a neodkazovat jenom na vlastní předchozí nálezy.

1 *Iudicium duplex*

Základní argument, jenž Ústavní soud opakovaně používá téměř jako by šlo o nějaké zaklínadlo, zní: *iudicium duplex*! Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je (spolu s řízením o vypořádání společného jmění manželů) podle Ústavního soudu „typem řízení" či „řízením s povahou *iudicii duplicis*" (odstavce 23 a 24 stanoviska), s nímž se pojí určitá specifika, která se mají promítat i do rozhodování o náhradě nákladů řízení (odstavec 27 stanoviska). Podle Ústavního soudu jde o „typ řízení", které má v podstatě nespornou povahu, jeho účastníci nejsou v kontradiktorním postavení a nelze mezi nimi rozlišovat stranu žalující

1 Stanovisko je zjevně vnitřně rozporné. Pro účely odůvodnění potřeby zaujetí stanoviska se v odstavci 17 odkazuje na nutnost ochrany legitimního očekávání, ale v odstavci 48 se v kontextu posuzování intertemporálních otázek konstatuje, že žádné legitimní očekávání vzniknout nemohlo.

2 Nález II. ÚS 572/19 v odstavci 27 odkazuje na předchozí nález I. ÚS 1441/11. Nelze proto říci, že by ve věci II. ÚS 572/19 s právním názorem v něm vysloveným nebyl seznámen, snad z toho důvodu, že jej omylem přehlédl nebo jej považoval za nepodstatný. Zjevně s ním seznámen byl a citoval-li jej v rámci shrnutí dosavadních názorů, evidentně jej také považoval za relevantní pro věc, kterou rozhodoval. Navzdory tomu všemu vědomě vyslovil odlišný právní názor a vnesl rozpor do ustálené rozhodovací praxe. Kdo jiný, než Ústavní soud, by se takového narušení právní jistoty měl vyvarovat.

a žalovanou. Je nerozhodné, kdo návrh podal (návrh může přitom podat kterýkoliv z účastníků); konstitutivně rozhodující soud jím ostatně není ani vázán a volba způsobu vypořádání je na jeho uvážení.

Charakteristika podaná Ústavním soudem pojem *iudicii duplicis* částečně vystihuje, zčásti ale nikoliv. Z takto nepřesně vykonstruované podoby pojmu se přitom ve stanovisku vyvozují zásadní právní následky: např. protože jde o *iudicium duplex*, jsou všichni účastníci v postavení žalobce i žalovaného (bez ohledu na to, kdo podal „návrh"), ač z občanského soudního řádu nic takového neplyne. Jinak řečeno, model argumentace Ústavního soudu je postaven na tom, že Ústavní soud nejprve *nepřesně vysvětlí obsah jím používaného pojmu* (domnělá specifika „řízení s povahou *iudicii duplicis*") *a následně tuto nepřesnost využívá jako argument pro své závěry ohledně náhrady nákladů řízení*. To je nepochybně závažný argumentační faul. Tento postup výrazně připomíná zdůvodnění samotné nutnosti zaujetí sjednocujícího stanoviska, v němž se Ústavní soud také dovolává především vlastního omylu jako rozhodujícího argumentu (sami jsme zavinili nejednotnou rozhodovací praxi, tak ji teď podle svých představ sjednotíme).

Co tedy pojmy *iudicii duplicis* či *actionis duplicis* doopravdy znamenají?

Jejich právně historický původ je nutno hledat v *římském civilním procesu*, který rozlišoval *actiones simplices* na straně jedné a *actiones duplices* na straně druhé.[3] Ke slovu *actio*, kterým se tradičně pojmenovávala žaloba, v pozdějších dobách vývoje římského práva přibyl také výraz *iudicium*, jímž se původně označoval soud.[4] Významový posun slova *„iudicium"* se dnes promítá v převážně používané terminologii, která se neodvolává na *actio duplex*, ale na *iudicium duplex*. Jde však o totéž. *Actio simplex či iudicium simplex* byla v římském civilním procesu žaloba, kterou se zahajovalo řízení, v němž proti sobě stály jako strany žalobce a žalovaný. V takovém řízení *mohl být odsouzen jenom žalovaný*, a nikoliv žalobce; to nejhorší, co se mohlo žalobci stát, bylo nevyhovění jeho žalobě.[5] Tyto situace byly samozřejmě typické, a proto se *iudicia simplicia* označují jako pravidelné žaloby.[6] *Iudicia duplicia* byly naopak žaloby nepravidelné,[7] v nichž *měly obě strany postavení žalobce i žalovaného*.[8] Takové žaloby pak logicky *mohly vést k odsouzení nejen žalobce, ale také žalovaného*.[9] Do této kategorie patřila *interdikta uti possidetis* a *utrubi* (první příslušelo držiteli v případě ohrožení nebo rušení držby nemovitosti;

3 Např. CVETLER, J. *Rukojeť k přednáškám o soukromém právu římském: actio – právní jednání*. Praha: Československý kompas, 1946, s. 12–13.

4 BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Academia, 1988, s. 96.

5 Viz WENGER, L. *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*. München: Verlag der Hochschulbuchhandlung Max Hueber, 1925, s. 161. Sedláček tento aspekt – v jiné souvislosti – vystihuje slovy, že „judicium duplex může se obrátiti i proti žalobci". SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Právník, 1931, s. 265.

6 Např. VÁŽNÝ, J. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 42.

7 Krom Vážného např. CVETLER, op. cit., s. 13.

8 Např. BARTOŠEK, op. cit., s. 96, VÁŽNÝ, op. cit., s. 42.

9 CVETLER, op. cit., s. 13.

druhé sloužilo k ochraně držby movitých věcí);[10] žaloby z některých obligací, jako byl příkaz *(mandatum)* nebo jednatelství bez příkazu *(negotiorum gestio)*;[11] *actio finium regundorum* (žaloba na stanovení hranic mezi polními pozemky);[12] *actio familiae erciscundae* (žaloba, kterou se některý z dědiců domáhal rozdělení společenství, které mezi dědici vzniklo);[13] *actio communi dividundo* (žaloba na rozdělení spoluvlastnictví).[14] V těchto třech naposled uvedených případech obsahovala formule tzv. *adiudicatio*, které soudce zmocňovalo, aby rozdělil společný majetek a provedl příděly jednotlivým účastníkům řízení.[15]

Na toto pojetí navazoval *obecný civilní proces*. Žalobu zásadně pokládal za *jednostrannou (actio simplex, einseitige Klage)*, a jenom ve výjimečných případech za *dvoustrannou (actio duplex či actio mixta, doppelseitige Klage)*. Strany pak zaujímaly podle Arndtse v podstatě *totéž postavení*; úloha žalobce se od úlohy žalovaného odlišovala jen minimálně, přičemž *odsouzeny mohly být obě strany*.[16] Do této skupiny patřily opět především již zmíněná *iudicia divisoria*, tedy *actio communi dividundo, actio familiae erciscundae* a *actio finium regundorum*.[17] Podobně Büllow postavení stran v řízeních o těchto žalobách (německy označovaných jako *Teilungsklagen)* charakterizoval tak, že obě mají zároveň roli žalobce i žalovaného, a žádnou nelze považovat výlučně za útočící nebo bránící se.[18] Přesto považoval z procesních důvodů za *nezbytné určitý rozdíl mezi žalobcem a žalovaným učinit*, aby bylo možno určit, kdo má (coby žalobce) mít v řízení iniciativu a být zatížen břemenem tvrzení a břemenem důkazním. Protože rozdíl neplyne z vnitřní povahy právního sporu, bylo zapotřebí jej vytvořit uměle; rozhodující bylo, kdo jako první podal

---

10 Preatorská interdikta představovala závazné úřední rozkazy, vydávané praetorem prostřednictvím zvláštního způsobu řízení, které se zřejmě vyvinuly z určité formy správního řízení. Držební interdikta přitom bylo možné rozdělit do dvou skupin, a to interdikta sloužící k ochraně držby před rušením *(interdicta retinandae possessionis)* a interdikta sloužící k ochraně držby před jejím odnětím *(interdicta recuperandae possessionis)* – srov. k dělení KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 165.

Do první skupiny interdikt lze zařadit *interdictum uti possidetis*, které sloužilo k ochraně rušené držby u nemovitostí. Dále sem spadalo *interdictum utrubi*, které sloužilo k ochraně držby movitých věcí. Toto interdiktum sice bylo inspirováno interdiktem *uti possidetis*, ale nechránilo poslední („nezávadnou", tj. nikoliv *vi, clam, precario* nabytou) držbu, nýbrž toho, kdo měl poslední rok před vydáním interdikta delší nezávadnou držbu (MÜLLER, T. *Besitzschutz in Europa. Eine rechtsvergleichende Untersuchung über den zivilrechtlichen Schutz der tatsächlichen Sachherrschaft*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010, s. 15). Obě interdikta byla tzv. *interdicta duplicia*, což znamenalo, že praetor svůj zákaz směřoval oběma stranám, takže výjimečně mohl být dokonce odsouzen i žalobce, např. pokud sám odpůrci odňal držbu svémocným způsobem a nyní žaluje odpůrce z důvodu později vykonaného rušebního svémocného činu. Vycházelo se přitom z toho, že by měla být držba přiřknuta tomu držiteli, který držel nezávadně (SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Nákladem spolku čsl. Právníků „Všehrd", 1946, reprint Wolters Kluwer 2011, s. 199 a 200).

K tomu dále HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. (upravili O. Sommer a J. Vážný). Bratislava: Universita Komenského, 1927, s. 145, 258, 259.

11 Např. VÁŽNÝ, 1935, op. cit., § 42.

12 HEYROVSKÝ, op. cit., s. 253.

13 BONFANTE, P. (přeložil J. Vážný) *Instituce římského práva*. 9. vyd. Brno: Právník, 1932, s. 621–623. VANČURA, J. *Úvod do studia soukromého práva římského. II. díl*. Praha: nákladem vlastním, 1923, s. 502.

14 WENGER, op. cit., s. 161. Srov. též ŠIKL, H. Dílčí žaloby. In: *Ottův slovník naučný. 7. díl*. Praha: J. Otto, 1893, s. 540.

15 VÁŽNÝ, 1935, op. cit., § 36.

16 ARNDTS, C. L. *Učební kniha pandekt. První díl. Náuky všeobecné a práva věcná*. Český překlad dle 10. vyd. Praha: Právnická jednota, 1886, s. 155.

17 ARNDTS, op. cit., s. 153, 155.

18 BÜLOW, O. *Gemeines deutsches Zivilprozeßrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, s. 129.

návrh, a pokud tak učinily strany společně, měl rozhodnout los.[19] V podstatě podobnou charakteristiku postavení žalobce a žalovaného, včetně nutnosti v některých případech rozlišit jejich postavení, podával Savigny.[20]

Je ovšem zapotřebí mít na paměti, že podaná charakteristika není úplně přesná, resp. neplatí beze zbytku pro všechny žaloby, o nichž byla řeč shora. Jasně to plyne z Eckova díla, které představuje monografické zpracování tématu oboustranných žalob v římském a obecném právu.[21] Eck dospěl k závěru, že *ve skutečnosti neexistuje jednotný pojem oboustranných žalob (iudiciorum duplicium)* v římském ani v tehdy platném právu. Případy, které se pod tento pojem zahrnují, mají velmi rozdílnou povahu. Ne ve všech případech například platilo, že se má na žalovaného hledět i bez nutnosti podání vzájemné žaloby (také) jako na žalobce.[22]

V *českém procesním právu* je na pojem *iudicium duplex* nahlíženo nejednotným způsobem.

V rozhodnutí R I 181/22 (Vážný č. 1500), jež se týkalo zrušení spoluvlastnického poměru, Nejvyšší soud pojem *iudicium duplex* vyložil tak, že rozsudek, vyhovující žalobě jednoho společníka na zrušení spoluvlastnictví působí „ve prospěch obou stran ve sporu, tedy ve prospěch žalobce i žalovaného, a proti oběma". Proto *i ten spoluvlastník, který měl ve sporu postavení žalovaného, může navrhnout povolení exekuce*. Podobně se vyjadřovala i literatura.[23] Toto pojetí *iudicii duplicis* je typické také pro rakouské právo (jak bude ukázáno dále) a sdílela ho i navazující judikatura (např. MS v Praze 11 Co 330/66 = R 81/1967).[24]

I Pužman považoval za případ *iudicii duplicis* situaci, kdy podle rozsudku vydaného o žalobě na rozdělení spoluvlastnictví *mohla vést exekuci kterákoliv ze stran*, tedy i žalovaný.[25] Navzdory tomu zdůrazňoval, že účastníky rozepře jsou žalobce a žalovaný.[26]

Lze se setkat také s vysvětlením *iudicii duplicis* jako *řízení, kde soud není vázán návrhem na vypořádání právního poměru*, a může tedy rozhodnout, že právní poměr bude vypořádán i jiným než navrhovaným způsobem. V tomto smyslu M. Králík považuje u zrušení a vypořádání spoluvlastnictví za *iudicium duplex* to, že soud není vázán návrhem účastníka na konkrétní způsob vypořádání a může vypořádat spoluvlastnictví i jinak.[27] V judikatuře se lze setkat také s charakteristikou pojmu *iudicium duplex* jako řízení, v němž mají *obě procesní strany postavení*

---

19 BÜLOW, op. cit., s. 130.

20 SAVIGNY, C. F. von. *System des heutigen römischen Rechts. Fünfter Band.* Berlin: Veit, 1841, s. 152. DOI: https://doi.org/10.1515/9783111573014

21 ECK, E. *Die sogenannten doppelseitigen Klagen des Römischen und gemeinen Deutschen Rechts.* Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1870.

22 ECK, op. cit., s. 150.

23 HORA, V. *Soustava exekučního práva se zřetelem ke Slovensku a P. Rusi.* Praha: Vlastním nákladem v komisi spolku čsl. Právníků „Všehrd", 1930, s. 274. Hora zde uvádí, že pokud zní exekuční titul na rozdělení spoluvlastnictví mezi dosavadní spoluvlastníky, může každý z nich – nejen ten, kdo vymohl rozsudek – žádat, aby byla povolena exekuce za účelem rozdělení.

24 Srov. KRÁLÍK, M., LAVICKÝ, P. Iudicium duplex. *Soudní rozhledy.* C. H. Beck, 2022, roč. 28, č. 5, s. 178.

25 PUŽMAN, J. *Právní nároky a procesní návrhy.* Praha: Orbis, 1957, s. 145.

26 Ibid., s. 147.

27 KRÁLÍK, M. *Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 303.

žalobců a žalovaných (NS 29 Cdo 4226/2017).[28] Ještě mnohem dále pak zachází Ústavní soud, *popírá-li kontradiktornost jejich postavení a přisuzuje-li řízení v podstatě nespornou povahu*.

S pojmy *actionis duplicis* či *iudicii duplicis* v současné době pracují běžně především *švýcarská a rakouská* judikatura a nauka civilního procesu. Naopak v německém civilním právu procesním se tento pojem vyskytuje jenom minimálně v právní nauce, v judikatuře pak vůbec; důvodem je odlišná koncepce *Teilungsklagen*, které v § 749 a násl. BGB nejsou koncipovány jako pravotvorné žaloby, ale jako žaloby na plnění (k tomu se vrátíme ještě později).

Actio duplex (doppleseitige Klage) je v současné švýcarské teorii a praxi charakterizována především pomocí silnějšího postavení žalovaného oproti jeho roli v „obyčejném" sporu: Nepodá-li žalovaný vzájemnou žalobu, může v řízení standardně navrhovat nanejvýš zamítnutí žaloby. *Actio duplex* se tomu vymyká, neboť *žalovaný může činit vlastní návrhy na konstitutivní rozhodnutí soudu či přiznání plnění, aniž je přitom musí formálně uplatnit vzájemnou žalobou*.[29] Za typický příklad se ve švýcarském procesu pokládají žaloba na rozdělení dědictví podle čl. 604 ZGB, nebo na zrušení spoluvlastnictví (čl. 650 ZGB) či společenství jmění (§ 654),[30, 31] nebo na rozvod manželství, neboť v rozsudku musí být upraveny také související osobní a majetkové vztahy.[32] Žalovaný tedy v těchto řízeních může i bez žaloby navzájem navrhnout, aby mu soud přiznal jeho podíl,[33] konkrétně např. v podobě vlastního a od žaloby odlišného návrhu na rozdělení aktiv a pasiv dědictví.[34] Na druhou stranu to ale neznamená, že by žalovaný v těchto případech vzájemnou žalobu nemohl podat; i to se připouští, neboť tím může žalovaný zabránit žalobci, aby ukončil řízení zpětvzetím žaloby.[35]

Rakouská procesualistika klade důraz na jiný aspekt. *Iudicium duplex* charakterizuje tím, že *rozsudek v řízení vydaný může být exekučním titulem pro obě procesní strany*. Tato výjimečná

---

28 Srov. v literatuře také COUFALÍK, P. Náhrada nákladů řízení v oblasti věcných práv v aktuální judikatuře NS. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2017, č. 10, pozn. č. 24.

29 SUTTER-SOMM, T. a kol. *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. 3. vyd. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2017, s. 289. *Actio duplex* podle Suttera-Somma může mít nejen právotvornou povahu, ale může mít též charakter žaloby na plnění. Ještě dále jdou u žaloby na rozdělení dědictví Wolf a Brazerol, podle nichž v závislosti na konkrétní konstelaci může jít vedle právotvorné žaloby nejen o žalobu na plnění, ale také o žalobu určovací (WOLF, S., BRAZEROL, R. Grundsätze für die Vornahme der Erbteilung durch das Gericht. *Aktuelle juristische Praxis – Pratique juridique Actuelle*. 2016, č. 11, s. 1433). Naproti tomu Maier důsledně vychází pouze z právotvorné povahy (MAIER, I. *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2010, s. 224). Shodně s ním též WILLISEGGER, D. *Grundstruktur des Zivilprozesses*. Zürich – Basel – Geng: Schulthess, 2012, s. 156.

30 WILLISEGGER, op. cit., s. 156.

31 Společenství jmění je v originálním znění nazváno jako „Gesamteigentum", „Propriété commune" či „Proprietà comune". Články 652 až 654, v nichž je upraveno, byly evidentně předlohou pro českou úpravu společenství jmění v § 1236 až 1239 ObčZ. Obě kupř. shodně stanoví, že pro vypořádání se použijí ustanovení o spoluvlastnictví (§ 1239 ObčZ, čl. 654 odst. 2 ZGB).

32 STAEHLIN, A., STAEHLIN, D., GROLIMUND, P. *Zivilprozessrecht*. 2. vyd. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2013, s. 225. Z judikatury viz BGE 95 II 65.

33 LEUENBERGER, Ch., UFFER-TOBLER, B. *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. Bern: Stämpfli Verlag, 2010, s. 158.

34 MAIER, 2010, op. cit., s. 225.

35 LEUENBERGER, Ch. In: SUTTER-SOMM, T., HASENBÖHLER, F., LEUENBERGER, Ch. *Kommentar zur Schweizerischen Zivilproezssordnung (ZPO)*. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2013, s. 1457.

vlastnost se označuje jako *oboustranná vykonatelnost (beiderseitige Vollstreckbarkeit)*.[36] Opět jde o případy rozsudků, jimiž se dělí jmění společné několika osobám, jako kupř. spoluvlastnictví. Rozsudek o rozdělení jmění je sice konstitutivním rozsudkem, ale nedokonalým *(unvollkommenes Rechtsgesltaltungsurteil)*, což znamená, že realizace jeho obsahu předpokládá exekuci (k ní viz § 351 až 352c rakouského exekučního řádu). Exekuční návrh přitom může podat nejenom ten, kdo žaloval o rozdělení jmění, ale i žalovaní z tohoto řízení.[37] Dalším příkladem je rozhodnutí o soudní výpovědi z nájmu či pachtu, jež bylo učiněno ve zvláštním řízení ve sporech z nájemní smlouvy; možnost na základě něj navrhnout exekuci dává oběma stranám § 561 odst. 2 rakouského ZPO.[38]

Švýcarské ani rakouské pojetí – podobně jako platný občanský soudní řád – nijak nepotvrzují závěr předsevzatý Ústavním soudem (popř. též Nejvyšším soudem), že všichni účastníci řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví mají zároveň postavení žalobců i žalovaných. Byť se tato formulace používala v epochách římského a obecného civilního procesu, neznamenala ani zde ve skutečnosti kompletní setření rozdílu mezi stranami (viz shora citované názory Bülowa, Savignyho či Ecka), ale pouze to, co zdůrazňuje švýcarská procesualistika: na rozdíl od standardní podoby sporného řízení může žalovaný *navrhnout nejen částečné či úplné zamítnutí žaloby,* ale nadto je oprávněn přijít s *vlastním návrhem na rozhodnutí ve věci, a nemusí* za tím účelem *použít vzájemné žaloby*. Takové návrhy může žalovaný činit proto, že má být vypořádán poměr mezi ním a žalobcem, např. jejich vztah dědický nebo spoluvlastnický, či obecně řečeno může jít o vypořádání jakéhokoliv majetkového společenství.[39] Žalovaný může navrhovat, aby mu byl přiznán určitý podíl, resp. nějaké právo z toho, co se dělí. Situace se podobá vzájemné žalobě v tom, že ohledně ní se hledí na žalovaného jako na žalobce a na žalobce jako na žalovaného. V případě *actionis duplicis* však žalovaný žádnou vzájemnou žalobu nepodává, a proto je nepřesné tvrzení, podle nějž mají obě strany postavení žalobce

36 Viz např. FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. Wien: Manz, 1984, s. 976. BUCHEGGER W., MARKOWETZ, K. *Exekutionsrecht*. 2. vyd. Wien: Verlag Österreich, 2017, s. 75 a 295.

37 RECHBERGER, W. H., OBERHAMMER, P. *Exekutionsrecht*. 5. vyd. Wien: Facultas, 2009, s. 220. Uvedené funguje tak, že jak žalobce, tak žalovaný z nalézacího řízení mohou podat návrh na exekuci. Exekuční soud poté, co věc probere se stranami, vydá konstitutivní rozdělovací usnesení *(Teilungsbeschluss)*, které je nabývacím titulem pro vlastníky nových věcí; usnesení musí obsahovat také potřebné geometrické plány a výrok způsobilý k zápisu do katastru nemovitostí – srov. SAILER, H. In: KOZIOL, H., BYDLINSKI, P., BOLLENBERGER, R. *Kurzkommentar zum ABGB*. Wien: Springer, 2010, s. 760. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-7091-0172-8. Pokud jde o exekuční titul znějící na civilní rozdělení, provádí se exekuce podle ustanovení o nucené dražbě nemovitosti, nicméně i zde platí, že návrh může podat jakákoliv ze stran. Ibid., s. 764.

38 Bez exekuce nájem nezanikne. Pokud není do šesti měsíců podán exekuční návrh, ztrácí soudní výpověď účinky (§ 575 odst. 3 rakouského ZPO). Důvodem, proč exekuční návrh může chtít podat žalovaný nájemce, může být pokles výše nájemného na trhu, v důsledku čehož by nájemce jinde za stejné peníze dosáhl lepšího nájmu. Viz DOLINAR, H., ROTH, M., DUURSMA-KEPLINGER, H. *Zivilprozessrecht*. 14. vyd. Wien: Jan Sramek Verlag, 2016, s. 345. Vzhledem k tomu, že soudní výpověď nepůsobí zánik nájmu či pachtu sama o sobě, ale ke svému dovršení vyžaduje exekuční zákrok, má opět charakter nedokonalého právotvorného rozsudku. Viz RECHBERGER, W. H., SIMOTTA, D.-A. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vyd. Wien: Manz, 2009, s. 607.

39 I když to není na první pohled patrné, z této představy se vychází nejen kupř. u zrušení spoluvlastnictví, ale také u stanovení hranic mezi pozemky: tím, že nelze hranici v terénu určit, lze na sousední pozemky hledět vlastně jako na jeden celek, k němuž přísluší vlastnická práva dvěma osobám, a v řízení jde o jejich vypořádání.

i žalovaného; a to dokonce i tehdy, kdyby bylo vztažena jenom k věcnému návrhu žalovaného. A už vůbec nelze akceptovat, pokud na jeho základě jsou budovány další závěry, jež dalekosáhle přesahují oprávnění žalovaného navrhnout vlastní způsob vypořádání.

Právě toho se dopouští stanovisko Ústavního soudu, pokud na základě úvahy, že všichni účastníci řízení jsou v postavení „odpovídajícím procesní pozici žalobce i žalovaného, nehledě na to, kdo žalobu podal," dovozuje, že označení žalobce a žalovaný je pouze formální a vyžaduje je dikce zákona (odstavec 24 stanoviska). Proti tomu lze předně namítnout, že vymezení žalobce a žalovaného nijak nesouvisí s hmotným právem, nýbrž je dáno *ryze procesně*:[40] *žalobcem je ten, kdo podal žalobu, žalovaným ten, proti komu žaloba směřuje*. Toto označení není jenom formální záležitostí, nýbrž vyjadřuje procesní roli, jež každá strana v řízení plní. Tyto role mají procesní strany po celou dobu řízení, bez ohledu na „fázi", v níž se právě nachází. Sotva se může stát, že by se mělo přestat během řízení – z jakéhokoliv důvodu – na žalovaného hledět jako na žalovaného, nebo na žalobce jako na žalobce, nebo že by snad každá procesní strana měla nabýt a nadále zastávat také opačnou procesní roli. Ostatně, kdyby skutečně nebylo možno strany vnímat jako žalující a žalovanou, sotva by bylo možno rozhodnout kupř. rozsudkem pro uznání.[41]

Druhá z typických vlastností *actionis duplicis* s tou prvou úzce souvisí: protože vypořádání znamená rozdělení majetkového společenství žalobce a žalovaného, v rámci nějž mohou obě strany navrhovat, aby jim bylo přiznáno nějaké plnění, je logické, že *ta i ona strana může následně na základě rozsudku podat exekuční návrh*.[42] Již citované rozhodnutí R I 181/22 (Vážný č. 1500) v této souvislosti upozorňuje na to, že jiné řešení není možné ani proto, že nové žalobě by bránila překážka věci pravomocně rozhodnuté. Tohoto aspektu pojmu *iudicii duplicis* si stanovisko vůbec nevšímá, ačkoliv se objevuje i ve starší české literatuře a judikatuře; snad proto, že jeho význam se projeví až v exekučním, a nikoliv již v nalézacím řízení (krom překážky *rei iudicatae*).

Nic víc než oprávnění žalovaného podat návrh na rozhodnutí o věci i bez vzájemné žaloby a možnost, aby rozsudek byl exekučním titulem (ve věci samé) i pro žalovaného, pojmy actionis či iudicii duplicis nevyjadřují. Proto také nelze přijmout mnohé z představ, které v tomto pojmu vidí Ústavní soud.

Není žádným specifikem *actionis duplicis*, že řízení *může být zahájeno k návrhu kteréhokoli z budoucích účastníků* (odstavec 24 stanoviska). To je jistě pravda. Problém je však v tom, že toto tvrzení *platí vždy*, tedy i pro *actiones simplices*. Tak tomu bude např. i v případě, že má žalobce nějakou peněžitou pohledávku za žalovaným a současně žalovaný peněžitou pohledávku za žalobcem. Nezávisí-li účastenství na materiálním právu, což se v současné procesualistice nepochybně uznává (viz výše), může žalobu podat kdokoliv (nehledě na svou hmotněprávní pozici). Tím bude řízení zahájeno a bude nadále probíhat, a to bez ohledu na to, zda

40 Např. KODEK, G., MAYR, P. *Zivilprozessrecht*. Wien: Facultas, 2016, s. 143.

41 Což se v tomto řízení připouští. Viz NS 22 Cdo 4272/2007 (R 25/2010).

42 Tato charakteristika beze zbytku neplatí pro řízení v nájemních věcech podle rakouského civilního řádu soudního *(Bestandverfahren)*, v němž patrně pouze žalobce se bude domáhat soudní výpovědi, zatímco žalovaný žádný věcný návrh činit nebude (protože zde nejde o vypořádání). Ovšem i zde jde o řízení vedoucí k (nedokonalému) konstitutivnímu rozsudku, na základě nějž mohou vést exekuci obě strany. Zřejmě jde o rozšíření tohoto institutu z důvodu účelnosti.

pro žalobce skončí úspěchem, či nikoliv. *Na žalobní právo či účastenství v řízení nemá hmotněprávní postavení žalobce žádný vliv.* Pokud za uvedeným argumentem stojí strach z toho, že by si ten ze spoluvlastníků, který podal žalobu jako první, tímto způsobem zajistil výhodnější pozici při posuzování úspěchu ve věci a rozhodování o náhradě nákladů řízení, jde o obavu lichou. Postavení žalovaného je chráněno tím, že může navrhovat nejen zamítnutí žaloby, ale – proto, že jde o *iudicium duplex* – také vlastní způsob vypořádání. Tento návrh je svým významem pro posuzování úspěchu ve věci rovnocenný s věcným návrhem žalobce. O úspěchu rozhodne porovnání jich obou s výrokem rozsudku soudu; časové hledisko (kdo podal žalobu jako první) v tom nehraje žádnou roli.

Z pojmu *iudicii duplicis ani nijak automaticky neplyne nesporná povaha řízení.* Jsou pochopitelně věci, které v systému dvou stran v kontradiktorním postavení projednávat nelze; většinou ale zákonodárce má prostor pro volbu řešení, které považuje za vhodnější. Rozhodnutí zákonodárce by se mělo opírat o racionální úvahu. K této otázce se záhy vrátíme, pokud jde o českou právní úpravu. Ze srovnávacího pohledu stačí poukázat na rakouský civilní proces, který kupř. řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví řadí do sporného procesu, stejně jako řízení ve věcech nájemních, zatímco řízení o stanovení hranic mezi pozemky přiznává povahu nesporného řízení.

Zatímco ze současné české perspektivy se může jevit jako téměř nepochybné, že pro *iudicium duplex* je typická *konstitutivní povaha rozhodnutí a absence vázanosti soudu návrhy stran* (viz odstavec 26 stanoviska), komparativní pohled ukazuje na to, že jde o perspektivu velmi zúženou. Ke klasické triádě *actionum duplicium* patří stanovení hranic mezi pozemky, zrušení a vypořádání spoluvlastnictví a rozdělení pozůstalosti. V současném německém civilním procesu pouze v jediném z těchto případů přichází do úvahy konstitutivní rozhodnutí soudu. Soud je ke konstitutivnímu rozhodování povolán v případě stanovení hranic mezi pozemky (§ 920 odst. 2 BGB), a to teprve v případě, že stanovení hranice podle stavu držby nebo rozdělení sporné části pozemku na stejné díly (§ 920 odst. 1 BGB) vede k neadekvátnímu výsledku.

Ve zbývajících případech se však německý zákonodárce konstitutivnímu rozhodování soudu obloukem vyhnul. Při zrušení a vypořádání různých právních společenství, včetně společenství dědiců nebo podílového spoluvlastnictví, se postupuje podle § 749 a násl. BGB. V § 749 je upraven nárok na zrušení *(Aufhebungsanspruch)*, dále jsou potom způsoby rozdělení. Svou povahou jde podle K. Schmidta o nárok na plnění *(Anspruch)*, a nikoliv o utvářecí právo *(Gestaltungsrecht)*. Zrušení spoluvlastnictví a jeho rozdělení nelze považovat za dvě fáze zániku spoluvlastnictví, jak na to hleděla tradiční nauka. Podle nynějšího převládajícího mínění spočívá plnění, které je předmětem nároku na zrušení, buď v součinnosti při rozdělení podle § 752 BGB, nebo ve strpění prodeje a součinnosti při rozdělení výtěžku dle § 753 BGB.[43] Tento nárok se uplatňuje *žalobou na plnění*. Předmětem sporu je pak nárok na zrušení v jeho konkrétní podobě, podle toho, jestli jde o § 752 nebo § 753 BGB, tedy např. na uložení povinnosti součinnosti při reálném rozdělení.[44] Žaloba musí takový určitý návrh obsahovat, nestačí, že by se žalobce domáhal jenom spravedlivého rozdělení apod. Rozsudek

[43] Viz SCHMIDT, K. In: SÄCKER, F. J. a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 7.* 8. vyd. Mnichov: C. H. Beck, 2020, komentář k § 749, marg. č. 19 a 20. Citováno dle: http://www.beck-online.beck.de

[44] SCHMIDT, K. In: SÄCKER a kol., op. cit., komentář k § 749, marg. č. 41 a 42, a k § 752, marg. č. 32.

je *rozsudkem na plnění, a ne pravotvorným rozsudkem*. Z exekučního práva na něj potom dopadá především § 894 ZPO o nahrazení projevu vůle,[45] který odpovídá našemu 161 odst. 3 OSŘ.

Do řízení o rozdělení pozůstalosti se tyto závěry promítají tak, že je zapotřebí se žalobou domáhat toho, aby soud uložil žalovaným povinnost souhlasit s žalobcem předloženým plánem rozdělení pozůstalosti. Tímto návrhem je *soud vázán* a nesmí se od něj odchýlit. Aby žalobce zredukoval riziko zamítnutí žaloby, musí součástí žaloby učinit další pomocné návrhy, jejichž obsahem budou jiné plány rozdělení.[46]

Přestože jde o *Teilungsklagen* či o *iudicia divisoria*, jež jsou klasickými příklady oboustranných žalob, soud je v těchto řízeních podle německého práva *vázán návrhem* (dispoziční zásada není ani v tomto ohledu omezena) a jeho rozhodnutí má *deklaratorní povahu*. Česká úprava oproti tomu prolamuje vázanost soudu návrhem a povolává soud ke konstitutivnímu rozhodování. Rakouské a švýcarské řešení sice počítá s konstitutivním rozhodováním, ale dispoziční zásadu (vázanost soudu žalobou) neoslabuje. Legislativní řešení tak může být zjevně velmi rozmanité; v každém případě je ale zřejmé, že *česká cesta prolomení vázanosti soudu návrhem v kombinaci s příklonem ke konstitutivnímu rozhodování nemá s pojmem iudicii duplicis vůbec nic společného. Z něj plyne pouze oprávnění žalovaného i bez vzájemné žaloby navrhnout, aby také jemu bylo něco přisouzeno, a oboustranná vykonatelnost rozsudku* (rozsudek je exekučním titulem pro obě strany).

2 Povaha řízení: sporné řízení v uvozovkách a důsledky s tím spojené

Řízení týkající se vypořádání spoluvlastnictví je podle stanoviska označováno za *sporné jenom proto, že není upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních*, nýbrž v občanském soudním řádu (odstavec 24 stanoviska). Patrně pro případ, že by tento argument sám o sobě neobstál, tvrdí dále Ústavní soud, že občanský soudní řád upravuje „různé typy řízení“, které lze za sporná pro jejich „materiální povahu“ označit jenom obtížně, popř. vykazují specifika, „pro která se sporný charakter řízení ztrácí“. Příkladmo odkazuje na řízení, v nichž vystupuje nezletilé dítě, osoba s hendikepem, spotřebitel nebo zaměstnanec, což má představovat řízení, jichž se účastní slabší strana; v těchto řízeních má být oslabeno kontradiktorní postavení stran a pasivní role soudu (odstavec 24 stanoviska). Zřejmě proto označuje řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví hned v dalším odstavci (ale i na jiných místech) jako *spor pouze v uvozovkách*. S tím zjevně souvisí posléze v odstavci 37 stanoviska uvedená myšlenka, podle níž tato „sporná řízení“ mají svou povahou blíž k § 23 ZŘS, jenž nepřiznává právo na náhradu nákladů řízení žádnému z účastníků, ledaže to odůvodňují okolnosti případu.

Bohužel, nelze souhlasit s ničím z právě uvedeného.

---

45 SCHMIDT, K. In: SÄCKER a kol., op. cit., komentář k § 749, marg. č. 41 a 42, a k § 752, marg. č. 33. K tomu Schmidt dodává, že pokud je to potřeba, postupuje se rovněž podle § 883 nebo § 887 a násl. ZPO.

46 Viz ROTH, W. Fallen bei der Teilungsklage zur Beendigung der Erbengemeinschaft. *NJW-Spezial*. 2012, s. 231. Citováno dle: http://www.beck-online.de. Roth také uvádí příklad takového petitu: *„Die Beklagten (Miterben) werden verurteilt, folgendem Teilungsplan zur Aufteilung des Nachlasses des am* […] *verstorbenen Herrn* […], *zuletzt wohnhaft in* […], *unter den Miterben zur Herbeiführung der Erbauseinandersetzung zuzustimmen: (Es folgen im Antrag Zuweisungsverlangen einzelner Nachlassgegenstände an die jeweiligen Miterben).“*

V prvé řadě *s rozlišováním sporného a nesporného řízení nemá vůbec co do činění okolnost*, že se nahlíží *„na některého účastníka řízení jako na slabšího"*. I když bude v řízení o zaplacení dlužného jízdného, o neplatnost okamžitého skončení pracovního poměru, o náhradu škody a náhradu ztráty na výdělku nebo o odměnu za dílo jako žalovaný vystupovat nezletilé dítě, osoba s hendikepem, spotřebitel nebo zaměstnanec, nic to nemění na tom, že *jde o sporné řízení*, tedy řízení založené na systému dvou stran v kontradiktorním postavení.

Kromě toho fakt, že tyto osoby se v soukromém právu často pokládají za slabší strany, neznamená, že to tak nutně musí být i v procesu. Hmotněprávní kritéria nelze bez dalšího přenášet do procesního práva. V něm lze za „slabší stranu" – použijeme-li hmotněprávní terminologii – považovat tu, která *nemá právní vzdělání a není zastoupena osobou práva znalou (typicky advokátem)*, a naopak stranu práva znalou za stranu silnější. Právní řády reagují na problém práva neznalé strany různě. Socialistický civilní proces výrazně posílil *poučovací povinnost* soudu. Jak ale může soudce, který dává straně návod k postupu v řízení, zachovat zdání své nestrannosti při rozhodování o věci? Proto právní řády zemí, které měly to štěstí, že se jim socialistické experimenty vyhnuly, dosahují rovnosti stran *zavedením advokátského procesu*. Povinné zastoupení advokátem samozřejmě nemůže platit pro všechny věci a musí být doplněno úpravou práva chudých.[47] Především ale vyvažování slabšího postavení práva neznalé strany je úkolem jejího odborného právního zástupce – advokáta, jehož činnost nemůže nahradit soudce ani „konstruktivní" výklad procesních předpisů zvýhodňující jednu stranu na úkor druhé (o „výkladu", který touto cestou činí ze sporného nesporný proces ani nemluvě).

Konec konců, na řízeních o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, o oddělení ze spoluvlastnictví nebo o vypořádání společného jmění se ukazuje, že o silnější a slabší stranu v tom smyslu, v jakém o ní uvažuje Ústavní soud, zpravidla vůbec nepůjde. Není však vyloučeno, aby proti sobě stál práva neznalý laik a odpůrce s právnickým vzděláním.

A konečně, tvrdí-li Ústavní soud, že občanský soudní řád upravuje *různé typy řízení, v nichž by se na některého účastníka nahlíželo jako na slabšího* (odstavec 24 stanoviska), není to pravda. *Žádná taková řízení v něm zvláště upravena nejsou*. A ostatně, není pravdou ani to, že řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je upraveno v občanském soudním řádu, jak se uvádí na témže místě stanoviska. Občanský soudní řád obsahuje procesní pravidla, která jsou použitelná v jakémkoliv sporném řízení, bez ohledu na to, co je jeho předmětem. *Není* tedy *ani žádné zvláštní úpravy řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví.*

Řízení je buď sporné, nebo nesporné. Třetí možnosti – včetně sporného řízení v uvozovkách – není. Řízení o vypořádání spoluvlastnictví je sporným řízením nikoliv „jenom" proto, že není upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních, nýbrž především *proto, že se je zákonodárce rozhodl do nesporného řízení nezařadit*. Prostor pro to jistě měl, neboť zákon o zvláštních řízeních soudních byl přijat v reakci na rekodifikaci soukromého práva, jejíž součástí byla rovněž nynější podoba úpravy zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (včetně zavedení novinky v podobě oddělení ze spoluvlastnictví). Podle zákona o zvláštních řízeních soudních se projednávají

[47] K tomu viz např. LAVICKÝ, P., WINTEROVÁ, A., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., PULKRÁBEK, Z. Věcný záměr civilního řádu soudního z pohledu advokacie. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2018, č. 1–2, s. 11.

a rozhodují jenom ty věci, které jsou vypočteny v jeho § 2 (viz § 1 odst. 1 ZŘS). Je jistě myslitelné, aby toto ustanovení bylo interpretováno jako obdobně znějící pravidla obsažená v naší prvorepublikové či současné rakouské úpravě, a sice že *některé věci logicky musí náležet do nesporného řízení, i kdyby chyběl výslovný zákonný odkaz.*[48] Učebnicovým příkladem jsou *úschovy*, které ani jedna z uvedených úprav do nesporného procesu neodkazovala, a přesto do něj musely být zařazeny, neboť bylo nemyslitelné, aby se o nich vedlo sporné řízení. Obecně lze říci, že úvaha, zda určitá věc patří do nesporného řízení, i když není obsažena výslovně ve výčtu § 2 ZŘS, je namístě v případech, kdy soudní rozhodnutí do budoucna *konstitutivně vypořádává práva a povinnosti či upravuje právní postavení*, ovšem za současného splnění podmínky, že *projednání takové věci ve sporném řízení je nemožné nebo zcela nevhodné*. Vzhledem k tomu, že by šlo o výklad *contra verba legis*, musely by být dány předpoklady soudcovského dotváření práva, tedy především existence *mezery v zákoně*. K tomu viz exkurs následující v další pasáži.

Argumentace Ústavního soudu obsažená v jeho stanovisku k náhradě nákladů při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se však touto cestou vůbec neubírá, a namísto toho vytváří třetí kategorii sporných řízení v uvozovkách, přestože sporné a nesporné (rozuměj „nikoliv sporné“) řízení jsou párovými pojmy a žádnou takovou třetí kategorii nepřipouštějí. Kdyby se Ústavní soud pustil do úvah nad tím, zda zrušení a vypořádání spoluvlastnictví do nesporného řízení zařadit patrně by *de lege lata* dospěl k závěru, že pro to nejsou splněny předpoklady. *Tuto věc totiž lze projednat ve „formátu“ dvou stran v kontradiktorním postavení.*. Bylo by to možné dokonce i tehdy, pokud by občanský soudní řád neobsahoval § 153 odst. 2 OSŘ. To dokládá jasně také již zmíněná úprava německá, která nejenže nemá obdobné ustanovení, ale dokonce se v případě zrušení a vypořádání spoluvlastnictví obejde i bez konstitutivního rozhodování soudu. Zajímavý příklad přestavuje vývoj v Rakousku, v němž byl zákonem č. 58/2004 BGBl. novelizován obecný zákoník občanský mj. tak, že do něj byl vložen nový § 838a, který do nesporného řízení odkazuje rozhodování sporů mezi spoluvlastníky týkající se práv a povinností přímo souvisejících se správou a užíváním společné věci. Jak plyne z důvodové zprávy[49] a z odborné literatury,[50] či judikatury,[51] rozdělení spoluvlastnictví se zákonodárce výslovně rozhodl ponechat ve sporném řízení. Pocit sporu v uvozovkách jej patrně nenaplnil.

Za platného právního stavu tak nelze dospět k jinému závěru než tomu, že *o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se rozhoduje ve sporném řízení.*

---

48 KLICKA, T., OBERHAMMER, P., DOMEJ, T. *Außerstreitverfahren*. Wien: Manz, 2014, s. 10. MAYR, P. G., FUCIK, R. *Verfahren außer Streitsachen*. Wien: Facultas, 2013, s. 42–43. HORA, V. *Soudní řízení nesporné*. Praha: nákladem vlastním, 1931, s. 11. Shodně uvádí Fasching, že zákon nemusí pojímat nějaké řízení jako nesporné výslovně, ale může se to podávat z jeho vnitřní souvislosti. Srov. FASCHING, H. W. *Zivilprozessrecht. Lehr- und Handbuch*. 2. vyd. Wien: Manz, 1990, s. 66.

49 Bundesgesetz, mit dem familien- und erbrechtliche Bestimmungen des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuchs und des Bundesgesetzes über das internationale Privatrecht sowie das Gebührenanspruchsgesetz 1975 geändert werden (Familien- und Erbrechts-Änderungsgesetz 2005 – FamErbRÄG 2005). Materialien, s. 33.

50 Např. KLICKA, OBERHAMMER, DOMEJ, 2014, op. cit., s. 125. PERNER, S. Miteigentümer im Zivilprozess. *ÖJZ*. 2010, č. 1, s. 8.

51 Např. rozsudek OGH 1 Ob 173/13t.

I kdyby ale Ústavní soud dospěl k závěru, že zrušení a vypořádání spoluvlastnictví patří do nesporného řízení, moc by si nepomohl. V odstavci 37 svého stanoviska se sice snaží vytvořit dojem, že v nesporném řízení nemá zásadně žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení, ale jenom za cenu toho, že § 23 ZŘS necituje celý. Pasáž, kterou vypustil, zní: *„Bylo-li možné zahájit řízení i bez návrhu a v řízení ve statusových věcech manželských a partnerských…“* Pouze pro tato řízení platí, že si každý účastník nese zásadně své náklady. Řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví ale není statusovou věcí manželskou či partnerskou a stejně tak je není možno zahájit bez návrhu. *Ustanovení § 23 ZŘS by na něj proto vůbec nedopadalo, ani kdyby toto řízení bylo zařazeno do nesporného procesu*; náhrada nákladů by se posoudila podle § 142 OSŘ. Od plenárního stanoviska Ústavního soudu je ale zarážející, že se tak okatě snižuje k *svévolné argumentaci, která ignoruje skutečné znění zákona*.

3 Exkurs k možnému rozšíření katalogu věcí projednávaných v nesporném řízení

Projednání věci, která není uvedena ve výčtu § 2 ZŘS, v nesporném řízení si lze na základě popsaných východisek představit zejména v případech, kdy nepomůže ani prolomení dispoziční zásady za pomoci § 153 odst. 2 OSŘ či ustanovení občanského zákoníku, podle nichž není soud návrhem stran vázán. Taková situace může nastat, pokud všichni účastníci řízení pojmově nemohou stát proti sobě na straně žalující či žalované, nebo např. v případech, kdy zákon nedává žádná kritéria pro vypořádání poměru stran podle úvahy soudu. Nemělo by být totiž přehlíženo, že § 153 odst. 2 OSŘ *předpokládá existenci pravidel, podle nichž má být poměr mezi účastníky vypořádán* (tedy např. pravidel vypořádání spoluvlastnictví). Hmotněprávní úprava však počítá také s odlišnou konstelací, kdy řízení lze zahájit jen na návrh, kterým soud není vázán, avšak pro navrhovatele *není předem seznatelné, jakým způsobem a na základě jakých kritérií má soud do budoucna poměry účastníků uspořádat*. Řečeno jinak, na rozdíl od případů „určitého způsobu vypořádání vztahu mezi účastníky“, na něž dopadá ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ, a jsou tedy projednávány ve sporném řízení a (až na výjimky plynoucí právě z tohoto ustanovení) podle jeho pravidel, může soud být povolán ke konstitutivnímu rozhodování bez toho, že by zákon stanovil jasná vodítka pro skutkový základ a obsah takového rozhodnutí. Za typický příklad lze považovat stanovení hranice mezi pozemky podle „slušného uvážení“ (§ 1028 OZ). Ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ – přinejmenším dle nejširšího možného jazykového významu jeho textu – se nemůže uplatnit, neboť zákonem předpokládaný způsob uspořádání vztahu mezi dotčenými osobami není dostatečně určitý.

Je zřejmé, že v uvedených případech *„neurčitého způsobu vypořádání“* máme co do činění s mezerou v procesní úpravě. Winterová v této souvislosti výstižně uvádí, že *„určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky“* ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ nemůže být vykládán jako neurčitý způsob.[52] S tím lze souhlasit, neboť rozhodnutí soudu, kterým je *pro futuro* uspořádáván vztah mezi osobami, založené na obecných hlediscích spravedlnosti či slušnosti se nachází

[52] WINTEROVÁ, A. Hmotné a procesní právo (nové aspekty). In: GERLOCH, A. (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 389.

v oblasti mimo rozsah výrazu „určitého způsobu vypořádání vztahu mezi účastníky“.[53] K uzavření vzniklé (otevřené) mezery v zákoně tak musí být použita analogie. V úvahu přitom přichází buď obdobné použití § 153 odst. 2 OSŘ i na případy „neurčitého způsobu vypořádání“, nebo zařazení takové záležitosti do režimu nesporného řízení na základě její podobnosti s věcmi výslovně uvedenými v § 2 ZŘS.

Přikláníme se k druhé variantě, neboť *je-li jediným kritériem konstitutivního rozhodnutí soudu jeho slušné uvážení*, staví to strany do pozice, v níž je *vyloučeno, aby nesly odpovědnost za výsledek sporu*. Ze zákona nevyplývá, které skutečnosti má soud za účelem slušného uvážení zjišťovat. V důsledku toho ani nemůže být stranám dopředu zřejmé, ohledně kterých skutečností je tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Nelze se pak divit tomu, že žaloba o stanovení hranic nemůže dostát požadavkům obecně kladeným na náležitosti tohoto procesního úkonu, zejména pokud jde o žalobní petit a skutková tvrzení. Je pak nanejvýš pochybné, zda lze v takové situaci uvažovat o uplatnění procesních pravidel vycházejících z projednací zásady, včetně uplatnění dotazovací a upozorňovací povinnosti soudu (§ 118a OSŘ) či úpravy prekluzivních lhůt při uvádění skutkových přednesů a důkazních návrhů stran (§ 118b OSŘ). Povaze tohoto řízení by proto mnohem lépe odpovídalo, pokud by byla projednávána podle pravidel řízení nesporného, neboť soud pro své slušné uvážení musí mít možnost přihlédnout i k jiným skutečnostem, než které v řízení tvrdili účastníci (§ 20 odst. 1 OSŘ), a to po celou dobu řízení (§ 20 odst. 2 OSŘ). Pomocí analogie § 153 odst. 2 OSŘ tohoto cíle dosáhnout nelze, neboť předmětem jeho úpravy je pouze prolomení vázanosti soudu návrhem, a nic víc. Nemají-li být dále bez zákonného podkladu ohýbány principy a pravidla sporného procesu, není jiného řešení, než projednání této věci v režimu nesporného řízení.[54]

4 Řízení o zrušení spoluvlastnictví coby civilní sporný proces

Vrátíme-li se zpět k řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, lze shrnout, že dosud podaný rozbor nás dovedl k dílčím závěrům, že toto řízení má v platné české úpravě charakter sporného řízení a že zároveň jde o *iudicium duplex*. Plyne z toho, že *až na výjimky stanovené zákonem nebo plynoucí z pojmu iudicii duplicis by mělo docházet k aplikaci běžných pravidel sporného řízení*. Na základě toho lze podat následující obraz řízení:

Řízení se zahajuje výlučně žalobou; zahájení bez návrhu není myslitelné (§ 1143 ObčZ). Pro náležitosti žaloby neplatí žádné výjimky. Žaloba proto musí obsahovat určitý žalobní návrh, kterým se žalobce bude domáhat nejen zrušení spoluvlastnictví, ale rovněž určitého způsobu jeho vypořádání. Musí tedy obsahovat konkrétní návrh buď na reálné rozdělení

53 Srov. MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 103.

54 Judikatura tomuto řešení nakloněna není, byť tento závěr neformulovala přímo ve vztahu ke stanovení hranic, ale v souvislosti s povolením nezbytné cesty. Srov. např. NS 22 Cdo 1849/2022, v němž Nejvyšší soud výslovně odmítá, aby se o povolení nezbytné cesty rozhodovalo v nesporném řízení. Jediným argumentem je, že *„dovolací soud respektuje praxi zavedenou již před přijetím zákona o zvláštních řízeních soudních, podle níž se řízení o povolení nezbytné cesty provádí v režimu řízení sporného“*. Podrobnou analýzu toho, jaké věci by měly být projednávány v režimu sporného a nesporného řízení podává FLANDERKOVÁ ŠLEJHAROVÁ, M. *Záležitosti nesporného řízení*. Praha: C. H. Beck, 2023.

společné věci (§ 1144 odst. 1 ObčZ), nebo na přikázání společné věci za přiměřenou náhradu jednomu nebo několika spoluvlastníkům, či na nařízení prodeje věci ve veřejné dražbě (§ 1147 ObčZ), popř. na rozdělení společné věci (domu) na jednotky (§ 1165 ObčZ). Neobsahuje-li žaloba návrh na vypořádání spoluvlastnictví, příčí se požadavku určitosti plynoucímu z § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ.[55] *Není proto možno souhlasit s názorem, že uvedení způsobu vypořádání není nezbytnou náležitostí žaloby.*[56] Takový závěr nelze dovodit ani z § 153 odst. 2 OSŘ, z nějž naopak plyne, že toto ustanovení nějaký návrh předpokládá, jinak by soud neměl od čeho se odchylovat. Nelze si navíc nevšimnout, že požadavek, aby v žalobě byl uveden způsob vypořádání spoluvlastnictví, byl jako samozřejmý chápán nejen za účinnosti civilního řádu soudního, ale i později za účinnosti občanského soudního řádu z roku 1950 (zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních). Za jeho účinnosti se správně dovozovalo, že žaloba musí být dostatečně určitá, a proto pokud zněla na faktické rozdělení, musely být v petitu vymezeny díly, na něž měla být společná věc rozdělena a označení, že mělo jít o reálné dělení. Požadavek určitosti žalobního petitu však platil rovněž pro další případy vypořádání – u prodeje společné věci musel žalobce uvést nejen tento způsob rozdělení (civilní rozdělení), ale i to, jakými díly se má rozdělit výtěžek prodeje.[57]

Není vyloučeno, aby žalobce využil *eventuální petit*, a touto cestou aby v žalobě uplatnil několik věcných návrhů s jasně stanovenou posloupností.

Žaloba musí obsahovat rovněž konkrétní skutková tvrzení ohledně těch skutkových předpokladů, s nimiž občanský zákoník spojuje zrušení spoluvlastnictví a zvolený způsob jeho vypořádání.

Žalovaný může ve vyjádření navrhovat *zamítnutí žaloby*, např. z důvodů uvedených v § 1140 odst. 2 ObčZ. Namítá-li, že zrušení spoluvlastnictví se děje v nevhodnou dobu nebo k jeho újmě, dovolává se tím účinků protinormy zabraňující vzniku práva, a je proto v tomto směru zatížen důkazním břemenem. Souhlasí-li žalovaný se zrušením spoluvlastnictví, ale nikoliv s navrženým způsobem jeho vypořádání, může učinit *vlastní konkrétní návrh, popř. v eventuální podobě více návrhů*. S ním samozřejmě musí být spjato tvrzení rozhodných skutkových okolností a důkazní návrhy. Právě v možnosti žalovaného učinit vlastní návrh na způsob vypořádání se projevuje *iudicium duplex*.[58] Jeho návrh se však může týkat pouze způsobu vypořádání ohledně té samé společné věci, jíž se týká žaloba podaná žalobcem. Pokud by mezi týmiž

---

55 K určitosti žalobního petitu a jejímu významu srov. DOBROVOLNÁ, E. K určitosti žalobního petitu u žalob na nepeněžité (aktivní) plnění. *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2021, roč. 29, č. 3, s. 98.

56 KRÁLÍK, M. In: SPÁČIL, J., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 684 (ohledně oddělení ze spoluvlastnictví) a s. 719 (ohledně zrušení spoluvlastnictví). M. Králík dále v publikaci *Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku* (2. vyd. 2011, s. 301 a 302) uvádí, že *„na řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se vztahují všechna obecná ustanovení o náležitostech žalob a pro tento typ žalob zákon nestanoví žádné zvláštní předpoklady nebo podmínky, přičemž řízení je bezvýjimečně návrhové“*. Přesto však na další straně dospívá k závěru, že pokud jde o způsob vypořádání, ze zákona nevyplývá přímý požadavek na jeho uvedení s tím, že dostačující je, pokud se spoluvlastník domáhá obecně zrušení podílového spoluvlastnictví bez konkretizace způsobu.

57 PUŽMAN, 1957, op. cit., s. 145 a 146.

58 Další aspekt pojmu *iudicii duplicis*, a sice že rozsudek může být exekučním titulem pro obě strany, se týká až řízení exekučního, a ne nalézacího, a není proto nutno se jím v tomto článku dále zabývat. Pokud jde o nalézací řízení, žádné další výjimky ze standardního průběhu sporného řízení, než ty právě uvedené, by neměly být uplatňovány.

spoluvlastníky existovalo spoluvlastnické právo ještě k jiné společné věci, jíž by se podaná žaloba netýkala, musel by žalovaný podat vzájemnou žalobu, pokud by chtěl docílit toho, aby bylo zrušeno a vypořádáno spoluvlastnictví i k této věci.

Lze si klást otázku, zda lze také z platné české úpravy dovodit oprávnění žalovaného učinit vlastní věcný návrh bez nutnosti podání vzájemné žaloby. Odpověď je patrně kladná. Lze ji snad opřít o § 153 odst. 2 OSŘ, který hovoří o „návrzích účastníků" (pokud jde o spoluvlastnictví, viz též § 1143 ObčZ, který návrhové oprávnění dává každému spoluvlastníkovi). Zákon zde počítá s tím, že návrh na vypořádání učiní nejen žalobce, ale že se něčeho může domáhat i žalovaný. Pokud by možnost vlastního věcného návrhu žalovaného měla být podmíněna vzájemnou žalobou, nemusel by se § 153 odst. 2 OSŘ zmiňovat obecně o účastnících, ale – vzhledem k tomu, že ohledně vzájemné žaloby má žalovaný postavení žalobce – jenom o žalobci. Bez ohledu na to, zda to byl záměr zákonodárce či nikoliv, je znění § 153 odst. 2 OSŘ širší, a umožňuje proto přijmout řešení odpovídající obsahu pojmu *iudicii duplicis*. Lze tak uzavřít, že *rovněž v českém civilním procesu platí, že jde-li o iudicium duplex, může žalovaný i bez vzájemné žaloby učinit vlastní věcný návrh.*

Žalovaný způsob vypořádání navrhnout může, ale nemusí. Je to jeho právo, nikoliv povinnost. Hodlá-li tak ale učinit, bude jej muset – stejně jako žalobce – formulovat určitě. Rozdíl v postavení obou stran by se však zřetelně projevil v tom, že *nedostatečně určitý návrh žalobce by měl vést k odmítnutí žaloby, zatímco nedostatečně určitý návrh žalovaného jenom k tomu, že soud k němu nebude přihlížet* do doby odstranění jeho neurčitosti (§ 43 OSŘ).

Ohne-li se procesní právo na jednom místě, projeví se to zákonitě na místě jiném. Výše popsaný benevolentní přístup judikatury, která po stranách nevyžaduje uvedení konkrétního způsobu vypořádání spoluvlastnictví, se následně promítá v tom, že pokud takové návrhy přece jenom učiní, mají se pokládat jenom za jejich *„procesní stanoviska"* či na straně žalovaného za „procesní obranu" (NS 22 Cdo 1962/2002). Svá procesní stanoviska přitom mohou účastníci v průběhu řízení *kdykoli měnit, a nejde přitom o změnu žaloby* (NS 22 Cdo 3389/2014). Neomezená možnost změn „procesních stanovisek" stran pak s sebou logicky nese problémy při posuzování otázky úspěchu ve věci při rozhodování o náhradě nákladů řízení.[59]

Ve skutečnosti *občanský soudní řád nedává žádnou oporu pro závěr, že návrh na způsob vypořádání je jenom jakýmsi „procesním stanoviskem"*. Z práva procesního (viz shora k určitosti žalobního petitu) a z práva hmotného (viz dále k neoddělitelnosti zrušení a vypořádání spoluvlastnictví) jasně plyne, že *nestačí, aby se žalobce v žalobě omezil jenom na návrh na zrušení spoluvlastnictví a neuvedl konkrétní způsob, jakým by k tomu mělo dojít*. Jinak řečeno, žalobce nemá navrhovat jenom obecně zrušení spoluvlastnictví, ale např. zrušení rozdělením společné věci (a konkrétní podobu takového rozdělení). Jeho návrh pak není jenom jakýmsi „procesním stanoviskem", nýbrž prvkem, pomocí nějž je vymezen *předmět sporu*.[60] Změna tohoto návrhu je pak změnou předmětu sporu, a tedy i *změnou žaloby*, o níž je nutno – za platného právního stavu – rozhodnout podle § 95 OSŘ. *Analogicky* je pak nutno podle tohoto ustanovení postupovat i v případě *změn návrhů žalovaného*. To je logický důsledek toho, že řízení

[59] KRÁLÍK, M. In: SPÁČIL, KRÁLÍK a kol., 2021, op. cit., s. 730.

[60] Srov. k předmětu sporu MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2002.

o zrušení spoluvlastnictví je *iudicio duplici*, a žalovaný proto může činit věcné návrhy na rozhodnutí i bez podání vzájemné žaloby. Jeho věcný návrh zde plní funkci vzájemné žaloby, a proto je na místě i na něj vztáhnout měřítka § 95 OSŘ. Ke stejnému závěru vede také hledisko rovnosti stran: jestliže obě mohou činit věcné návrhy, sotva lze připustit, aby je jedna strana mohla měnit libovolně, ale druhá jenom za podmínek § 95 OSŘ.

Lze proto uzavřít, že *změna navrženého způsobu vypořádání je* z hlediska žalobce *změnou žaloby*, a je nutno ji – navzdory současné praxi – posoudit a rozhodnout o ní dle § 95 OSŘ. Pro změnu návrhu žalovaného to platí *per analogiam*.

V souvislosti s žalobou a vyjádřením žalovaného je nutno poukázat na to, že stanovisko Ústavního soudu pokládá podání žaloby, stejně jako návrhu žalovaného na jiný způsob vypořádání, za *výkon ústavně chráněného vlastnického práva* (odstavce 31 a 35 odůvodnění). Jde o *hluboký omyl týkající se vztahu hmotného a procesního práva*, který již před lety v naší literatuře vyvrátil J. Macur.[61] *Civilní soudní řízení neslouží k tomu, aby v něm bylo vykonáno subjektivní soukromé právo, ale k poskytování ochrany.*[62] Vlastnické právo lze vykonat např. užíváním věci, ale nikoliv podáním žaloby o zrušení spoluvlastnictví nebo podáním návrhu na jeho zrušení jiným než žalobcem navrženým způsobem. Stejně tak vlastník nevykonává vlastnické právo tím, že podá reivindikační, negatorní nebo určovací žalobu; touto cestou se pouze domáhá jeho ochrany. Žaloba na ochranu osobnosti není výkonem osobnostního práva, stejně jako žaloba o zaplacení pohledávky není výkonem obligačního práva. Takové pojetí je z hlediska vztahu hmotného a procesního práva vadné. *Je-li žaloba výkonem nějakého práva, pak jedině ústavně garantovaného práva na soudní ochranu*, resp. procesualistickou terminologií řečeno, *žalobního práva*; obsah tohoto práva je ovšem ryze procesní, a nikoliv hmotněprávní. S tím souvisejícím úvahám o „trestání" spoluvlastníků za výkon vlastnického práva uložením povinnosti k náhradě nákladů řízení proto chybí základ, o který by se mohly opřít. Nehledě k tomu, že náhrada nákladů řízení sankční funkci neplní;[63] viz kapitola 6.

Objasňování skutkového stavu plně ovládá *projednací zásada*. Jsou proto nepřijatelná tvrzení, že „soud z moci úřední směřuje dokazování k prokázání skutečností potřebných pro ten ze zákonných způsobů vypořádání, který ve věci připadá v úvahu", přičemž z návrhu účastníků vyjít může, ale nemusí (odstavec 34 stanoviska; obdobně odstavec 42 *in fine)*. Z modifikované projednací zásady plyne, že aktivita při objasňování skutkového stavu je především na procesních stranách. Možnost soudu provést důkaz, který žádná ze stran nenavrhla,

61 MACUR, J. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. Brno: MU, 1993, s. 59 a násl. Také v zahraniční literatuře je analyzovaná otázka chápána shodně s Macurovým pojetím – srov. ARENS, P. Prozeßrecht und materielles Recht. *Archiv für civilistische Praxis*. 1973, č. 3, s. 251 a násl.

62 Závěr, že soudní řízení představuje výkon práva, platí pro období římského práva, ne pro dnešek. Viz MACUR, 1993, op. cit., s. 62: *„Civilní proces má povahu kvalifikovaného výkonu soukromého práva pouze v těch právních systémech, které ještě nedospěly k diferenciaci hmotného a procesního práva. Jestliže hmotné a procesní právo splývají v jediném celku právních norem upravujících určité lidské chování, které ještě není vnitřně diferencováno, je soudní ochrana subjektivních hmotných práv pouze výrazem jednoho z oprávnění, jež z hmotného práva vyplývají. V klasickém římském právu takovému pojetí odpovídala konstrukce celého procesu."* Za současného stavu již není právo na ochranu subjektivního hmotného práva součástí jeho samotného (jeho dílčí složkou nebo projevem, metamorfózou atd.), ale je funkcí a smyslem existence civilního práva procesního.

63 Viz PULKRÁBEK, Z. Zásada úspěchu – „novinky" v rozhodování o nákladech řízení. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2019, č. 1–2, s. 35.

je ve sporném řízení výjimkou přípustnou za splnění předpokladů uvedených v § 120 odst. 2 OSŘ. Soud sice rozhoduje o tom, zda stranou navržený důkaz provede (§ 120 odst. 1 OSŘ), ale jeho rozhodnutí nesmí být svévolné. A naopak, pokud by pro některé své skutkové tvrzení strana zatížená důkazním břemenem nenavrhla důkaz, měl by ji soud vyzvat k doplnění důkazních návrhů (§ 118a odst. 3 OSŘ), a *nikoliv místo toho z úřední povinnosti provádět dokazování nebo dokonce vyhledávat důkazy, které provede*.

Konečně, pokud jde o „směřování" dokazování (viz citace shora), nejde o žádné specifikum řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Právní posouzení je vždy věcí soudu. I když strany mají vlastní názor na to, jak by měla být věc po právní stránce posouzena, soud jím není vázán. Může věc posoudit i jinak, akorát strany musí na možnost jiného právního posouzení upozornit. Dokazování v takovém případě pochopitelně „směřuje" k objasnění skutečností, které jsou relevantní z hlediska jím zastávaného právního názoru. *Nemůže ale „z moci úřední" přistoupit k vyšetřování těchto okolností*. Dokazování ve sporném procesu předpokládá v prvé řadě *skutkové tvrzení* procesní strany a dále – nejde-li o výjimku uvedenou v § 120 odst. 2 OSŘ – jí učiněný *důkazní návrh*. Pokud tedy má soud za to, že je možno spoluvlastnictví vypořádat jinak, měl by podle § 118a odst. 2 OSŘ vyzvat k doplnění skutkových tvrzení a důkazních návrhů.

Skutková tvrzení a důkazní návrhy stran jsou omezeny *prekluzivními lhůtami* uvedenými v § 118b OSŘ. Pro odvolací řízení platí *zákaz novot* dle § 205a OSŘ.

Způsoby vypořádání spoluvlastnictví upravuje občanský zákoník v § 1141 a násl. Jde proto o situaci, kdy *z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky*. Na rozdíl od standardního civilního sporného procesu *není soud vázán* na základě § 153 odst. 2 OSŘ *návrhy na způsob vypořádání*, které učinily strany.[64] *Tato možnost se týká pouze způsobu vypořádání*, a nikoliv např. toho, že by soud mohl zrušit a vypořádat spoluvlastnictví ještě k jiným předmětům, které strany předmětem řízení neučinily. Zvažuje-li soud jiný způsob vypořádání, který žádná ze stran nenavrhla, měl by na to strany v rámci materiálního vedení řízení upozornit a dát jim příležitost se k této možnosti vyjádřit, a to i v případě, že by jeho právní názor neznamenal nutnost doplňovat skutková tvrzení a důkazní návrhy. Bez tohoto upozornění a možnosti vyjádřit se by rozhodnutí soudu bylo pro strany překvapivé.[65]

Na rozdíl od nesporného řízení je možné věc vyřídit *rozsudkem pro uznání* (§ 25 odst. 2 ZŘS, § 153a OSŘ). Vzhledem ke konstitutivní povaze vyhovujícího rozsudku je vyloučen pouze rozsudek pro zmeškání žalovaného (§ 153b odst. 3 OSŘ).[66]

Co se týče průběhu řízení a rozhodování, nelze přehlédnout, že *stanovisko na mnoha místech vychází z představy o dvoufázovosti řízení*, v němž se nejprve rozhodne o zrušení spoluvlastnictví,

64 Znamená to, že soud může zvolit i jiný způsob vypořádání. Pokud by občanský soudní řád takovou výjimku neobsahoval, musel by soud např. zamítnout žalobu, kterou by se žalobce domáhal toho, aby mu věc byla přikázána do jeho vlastnictví, ačkoliv by reálné rozdělení bylo možné. Z rakouské judikatury k tomu srov. rozhodnutí OGH 1Ob691/79 (RS0013236). Tomu lze ale snadno předejít eventuálním petitem.

65 Srov. I. ÚS 1247/20 a v literatuře MAZEL, F. Právní rozhovor soudu a stran v civilním procesu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č. 2, s. 267 a násl. DOI: https://doi.org/10.5817/CPVP2020-2-6

66 Byť ani tento závěr není nesporný. Srov. DVOŘÁK, B. Lze vydat rozsudek pro zmeškání konstitutivní povahy? In: DOBROVOLNÁ, E., HAVLÍK, D., KRÁLÍK, M. (eds.). *Pocta Jiřímu Spáčilovi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 99 a násl.

a potom se rozhoduje o způsobu jeho vypořádání. Viz např. odstavec 31: *„… vyhověním návrhu na zrušení spoluvlastnictví řízení nekončí, nýbrž soud dále jedná o způsobu jeho vypořádání…“*; odstavec 28: *„Návrhu na zrušení spoluvlastnictví soud buď vyhoví a řízení pokračuje rozhodováním o způsobu jeho vypořádání, anebo jej zamítne a tím se řízení končí“*; popř. odstavce 32, 33 a 50, jež se zmiňují o *„fázi rozhodování o vypořádání podílového spoluvlastnictví“* (popř. tuto „fázi“ vystihují jinými slovy); ještě před stanoviskem viz nález I. ÚS 262/20, který je citován v odstavci 10.

Tato představa je ovšem mylná. *Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví není rozděleno do žádných fází*, a proto se neodvíjí ani tak, že by soud nejprve rozhodl o jeho zrušení, patrně vyčkal právní moci rozsudku, a dále pokračoval v řízení ohledně způsobu jeho vypořádání. *Samotné zrušení je bez vypořádání nemyslitelné* – což ostatně docela jasně dokládají druhá věta § 1143 ObčZ a § 1149 odst. 2 ObčZ – a proto od sebe nelze obě otázky oddělovat (ruku v ruce se zrušením spoluvlastnictví musí jít nová úprava vlastnických poměrů, a nemůže nastat jakési právní vakuum, v němž spoluvlastnictví neexistuje, ale nová vlastnická práva ještě nevznikla). Pokud tyto „dva momenty“ Ústavnímu soudu „do jisté míry“ připomínají „rozhodování o základu nároku a jeho výši v řízení o klasické žalobě na plnění“ (odstavec 28 stanoviska), jde o mylnou asociaci. V řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví bude soud v jednom rozsudku rozhodovat o obou otázkách, a nikoliv jako v případě rozhodování o odůvodněnosti nároku mezitímním rozsudkem a následně o výši nároku rozsudkem konečným. *Umělé konstruování reálně neexistujících fází řízení*, k němuž Ústavní soud přistupuje zjevně jenom proto, aby odůvodnil svou představu o náhradě nákladů řízení, je proto nutno jednoznačně *odmítnout* kvůli porušení zásady jednotnosti procesu, pomocí níž je vyjádřeno to, že řízení tvoří jeden celek a není rozděleno na žádné fáze.[67]

Z pojmu *iudicii duplicis*, ze skutečných nebo domnělých specifik řízení, ani z jakéhokoliv ustanovení platného práva *nelze dovodit, že by se neměla použít pravidla o náhradě nákladů řízení uvedená v § 142 a násl.* OSŘ. Ostatně, tato pravidla by se použila, i kdyby řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví bylo nesporným řízením (jímž ale není), neboť jde o řízení výsostně návrhové, jak bylo uvedeno výše.[68]

5 Lze stanovit úspěch v řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví?

Stanovisko Ústavního soudu má za to, že pouze v případě *zamítnutí* žaloby jde o plný neúspěch žalobce podle § 142 odst. 1 OSŘ (odstavec 29 stanoviska). Pokud soud spoluvlastnictví *zruší, o úspěchu žalobce uvažovat nelze*, neboť

- soud návrhu na zrušení *vyhoví téměř vždy* (odstavce 31 stanoviska);

67 WINTEROVÁ, A. In: WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* Praha: Leges, 2018, s. 77.

68 Ze srovnávacího pohledu stojí jistě za povšimnutí, že podle zásady úspěchu ve věci se v Rakousku rozhoduje dokonce i v řízeních o soudní výpovědi v nájemních věcech dle § 560 a násl. ZPO, přestože toto řízení je – českou legislativní terminologií vyjádřeno – snad ještě „zvláštnější“ než ostatní případy *iudicii duplicis*. Viz BYDLINSKI, M. In: FASCHING, H. W., KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 2. Band / 1. Teilband (EGZPO und § 1–73b ZPO).* 3. vyd. Manz: Wien, 2015, s. 752.

- „Ve fázi rozhodování o vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví“ má soud *přestat vnímat účastníky jako žalobce a žalovaného stricto sensu* (přestože je tak zákon označuje). Chybí totiž původce, který by zapříčinil zahájení řízení svým *protiprávním jednáním*: pro nalezení „oběti a viníka“ či vítěze a poraženého, a konstatování úspěchu jedné strany na vrub druhé „chybí klíčový pojmový znak spočívající v tvrzeném zásahu do práv žalobce“ (odstavec 32 stanoviska). *Plný úspěch je v této fázi „pojmově vyloučen“*, a tím je vyloučena i aplikace § 142 odst. 1 OSŘ (odstavec 50 stanoviska);
- při rozhodování o způsobu vypořádání nehraje roli, kdo zahájení řízení inicioval, neboť soud není vázán návrhy účastníků na způsob vypořádání, ale zákonem stanovenou posloupností. Není-li soud vázán návrhy účastníků, není možno stanovit *stricto sensu* ani úspěch ve věci. *Nezáleží na tom, jaký způsob vypořádání jednotliví účastníci navrhovali a ke kterému z nich se soud přiklonil* proto, že lépe korespondoval zákonné posloupnosti (odstavec 34 stanoviska).
- Úspěch ve věci není možno odvíjet ani od toho, co bylo mezi účastníky *sporné a k čemu bylo prováděno dokazování*, neboť „soud z moci úřední směřuje dokazování k prokázání skutečností potřebných pro ten ze zákonných způsobů vypořádání, který ve věci připadá v úvahu“, přičemž z návrhu účastníků vyjít může, ale nemusí (odstavec 34 stanoviska). Obdobně odst. 42 *in fine*;
- míra úspěšnosti účastníků řízení je *z majetkového hlediska srovnatelná* (strany odcházejí z řízení s touž hodnotou, se kterou do ní vstoupily), a proto jde o částečný úspěch ve smyslu § 142 odst. 2 OSŘ. Majetkovou ztrátu tak každý utrpí pouze ve vynaložených nákladech řízení. Jejich vynaložení nelze klást k tíži kteréhokoli ze spoluvlastníků (odstavce 35 a 36). V odstavci 37 se postup podle § 142 odst. 2 OSŘ označuje pouze za přiměřený.
- Postup soudu podle zásady úspěchu ve věci by vedl ke *snížení výše vypořádacího podílu* spoluvlastníka, kterému nemovitost nebyla přikázána do výlučného vlastnictví, o výši nákladů řízení. Nešlo by o ochranu výkonu vlastnického práva, ale o trest za jeho realizaci (odstavec 43 stanoviska).

Svým rozsahem může předestřená argumentace snad u někoho vyvolat dojem, že Ústavní soud snesl řadu důvodů, proč nelze zásadu úspěchu ve věci na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví vůbec použít. Jde však právě a jenom o dojem. Shora parafrázované myšlenky mohou působit pouze na principu rčení, podle nějž i *stokrát nic umoří osla*, nikoliv však svou přesvědčivostí.

Je namístě zopakovat, že již výchozí úvaha, která uznává plný neúspěch žalobce jen v případě zamítnutí žaloby, ale odmítá vůbec uvažovat o žalobcově úspěchu v případě zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, vychází z *falešné představy o dvoufázovosti řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví*. Žádné řízení, v jehož první fázi se rozhoduje o zrušení spoluvlastnictví, a v domnělé druhé fázi o jeho vypořádání, ale neexistuje. Takový názor neodpovídá ani právní úpravě ani právní praxi. Jde o konstrukt očividně nekorektně vytvořený Ústavním soudem za účelem odůvodnění jeho zřejmě předem utvořené představy o (ne)vypořádání nákladů řízení mezi stranami.

Nepřípadný je též argument dovolávající se (zřejmě odhadem stanovené) převahy rozhodnutí rušících spoluvlastnictví nad rozhodnutími zamítavými. *Statistické údaje*, byť by byly stanoveny ověřitelným způsobem, a ne jenom střelbou od boku, však žádným *zákonem stanoveným kritériem posuzování úspěchu ve věci nejsou*. Fakt, že soud žalobci v určitém typu sporů zpravidla vyhoví, neznamená sám o sobě, že by mu neměla být přiznána náhrada nákladů řízení.

Vrcholem nepochopení pak jsou shora citované argumenty, dovolávající se absence tvrzeného zásahu do práv žalobce, majetkového hlediska nebo snížení hodnoty vypořádacího podílu. Nic z toho opět není zákonným kritériem posuzování úspěchu ve věci. Je nad slunce jasné, že *úspěch nebo neúspěch ve věci nelze posuzovat podle ekonomických kritérií*. Stejně tak ale nelze směšovat rovinu hmotného a procesního práva. Náhrada nákladů řízení je ryze procesní otázkou, a proto pro ni jiná než procesní hlediska nemohou platit. *Procesní právo samo upravuje předpoklady, za nichž lze přiznat právo na náhradu nákladů řízení, a fakt, zda z hlediska hmotného práva jedna ze stran jednala protiprávně, je naprosto nerozhodný*.[69] Je pozoruhodné, že zatímco ohledně neúspěchu žalobce to stanovisko uznává (zamítnutí žaloby znamená prohru žalobce a jeho povinnost k náhradě nákladů řízení), tak posuzování úspěchu žalobce váže na „tvrzený" zásah do jeho práv, který zde ale podle Ústavního soudu chybí. Pokud bychom ale logikou Ústavního soudu důsledně pohlíželi i na případ zamítnutí žaloby, pak by bylo nutno položit si otázku, jakého protiprávního jednání se dopustil spoluvlastník, který podal žalobu o zrušení spoluvlastnictví v nevhodnou dobu (§ 1140 odst. 2 ObčZ)? Je podání žaloby v nevhodnou dobu protiprávním jednáním? Pokud není, pak by argumentace Ústavního soudu musela vést k závěru, že i v tomto případě by nebylo možno žalobce považovat za neúspěšného a uložit mu povinnost k náhradě nákladů řízení.

Pes je ale zakopán jinde. Ve skutečnosti *zásah do právní sféry či protiprávní jednání nepatří vůbec mezi předpoklady uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení*. Jestliže soud vyhoví žalobě kontumačním rozsudkem nebo rozsudkem pro uznání (ať již pro uznání skutečné, nebo zakládající se na protiústavní úpravě fiktivního uznání nároku), přizná náhradu nákladů řízení žalobci, aniž bude zkoumat, zda se žalovaný dopustil nějakého protiprávního jednání. Zrcadlově obráceně by to platilo pro případ vzdání se nároku, pokud by je náš (převážně stále socialistický) občanský soudní řád upravoval. Podobné je to ovšem v případě zpětvzetí žaloby: jakého protiprávního jednání se žalobce dopustil, vzal-li žalobu zpět? Ještě evidentněji je nesprávnost názoru Ústavního soudu patrná na určovacích žalobách, u nichž je naléhavý právní zájem zpravidla odůvodněn už jenom pochybnostmi o existenci určitého práva či právního vztahu. Mnohdy nebude možno vůbec tvrdit, že se kupř. neúspěšný žalobce ve sporu o určení vlastnického práva dopustil protiprávního jednání vůči žalovanému, nebo že by naopak žalovaný porušil nějakou hmotněprávní povinnost vůči žalobci. A ještě více zřetelné je to u konstitutivních rozsudků: jakého protiprávního jednání se dopustil žalovaný, neurčil-li čas splnění, a má-li jej proto stanovit soud dle § 1960 ObčZ, nebo změní-li se okolnosti a soud vzhledem k tomu rozhoduje o zrušení dlouhodobého závazku podle § 2000 odst. 1 ObčZ? Zdaleka přitom nejde o vyčerpávající výčet.

[69] Samozřejmě však může mít následek v hmotném právu, např. v podobě vzniku povinnosti nahradit újmu vzniklou takovým protiprávním jednáním.

Náhrada nákladů řízení se tedy neodvíjí od hmotněprávních kritérií, nýbrž od pravidel stanovených procesním právem. Pro sporné řízení, stejně jako pro nesporná řízení zahajovaná na návrh, platí *kritérium úspěchu ve věci*, vyjádřené v platné úpravě v § 142 odst. 1 a 2 OSŘ. Podle prvého odstavce citovaného ustanovení „účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl". Zmiňuje-li se občanský soudní řád o „věci", má tím na mysli předmět sporu.[70] Současné pojetí předmětu sporu je na míle vzdáleno od hmotněprávního pojetí.[71] Procesnímu chápání předmětu sporu proto plně odpovídá stanovisko, podle nějž *je zapotřebí úspěch ve věci určit na základě porovnání obsahu věcného návrhu vymezujícího předmět sporu a výroku rozsudku soudu.*[72] Postačí přitom v obecnosti pouze porovnat návrhy stran s vyzněním rozsudku; nejde tedy o nic nemožného, jak předpokládá stanovisko.

Pro posuzování úspěchu ve věci – tj. vítězství ohledně předmětu sporu chápaného v procesním smyslu – je podstatné uvědomit si, že *žalobce se nedomáhá jenom zrušení spoluvlastnictví, ale především toho, aby spoluvlastnictví bylo zrušeno určitým způsobem.* Samotné zrušení bez vypořádání ostatně není myslitelné. Proto je zřejmě výstižnější uvažovat o tom, že žalobce navrhuje, aby soud zrušil spoluvlastnictví rozdělením společné věci (včetně varianty zřízení jednotek), nebo přikázáním věci za přiměřenou náhradu jemu samotnému nebo několika spoluvlastníkům, nebo jejím prodejem ve veřejné dražbě. Návrh žalovaného pak směřuje buď jenom k zamítnutí žaloby, nebo je jeho obsahem nejen implicitní či výslovný souhlas se zrušením, ale – proto, že jde o *iudicium duplex* – také návrh na vypořádání (zrušení) způsobem oproti žalobci odlišným. K tomu patří nejen případy, kdy žalobce navrhuje, aby mu věc byla přikázána, a žalovaný navrhuje rozdělení společné věci, ale rovněž situace, kdy se shodují na samotném způsobu vypořádání, ale obsah tohoto způsobu je odlišný; např. každá strana navrhuje, aby věc byla přikázána do jejího vlastnictví, nebo každá z nich navrhuje jinak vysoký vypořádací podíl, nebo v případě reálného rozdělení každá z nich požaduje jinak velkou část společné věci. V podstatě o totéž jde v případě, kdy je předmětem sporu zrušení spoluvlastnictví k několika společným věcem a obě strany se shodují na zrušení kupř. přikázáním věci, ale každá z nich usiluje získat do svého vlastnictví jiné věci.[73]

Porovnáním výroku rozsudku s těmito věcnými návrhy žalobce a žalovaného pak lze posoudit, která strana ve věci (tj. ohledně předmětu sporu) uspěla.

Zruší-li soud spoluvlastnictví způsobem, který navrhoval žalobce, zatímco žalovaný navrhoval pouze, aby byla žaloba zamítnuta, nebo navrhoval odchylný způsob zrušení spoluvlastnictví, půjde o *plný úspěch žalobce ve věci.*[74] O plném úspěchu by v tomto případě nebylo možno uvažovat

70 MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení.* Brno: MU, 2002, s. 16–17.

71 Vyčerpávající přehled různých pojetí v teorii i judikatuře od minulosti až do současnosti podávají první dvě rozsáhlé části monografie ALTHAMMER, Ch. *Streitgegenstand und Interesse. Eine zivilprozessuale Studie zum deutschen und europäischen Streitgegenstandsbegriff.* Tübingen: Mohr Siebeck, 2012. DOI: https://doi.org/10.1628/978-3-16-152251-2

72 BYDLINSKI, M. In: FASCHING, KONECNY, 2015, op. cit., s. 750.

73 K této situaci viz NS 22 Cdo 1450/2015 (R 5/2016).

74 Viz např. rozhodnutí NS 22 Cdo 1340/2014. V této věci bylo spoluvlastnictví zrušeno přikázáním společné věci do výlučného vlastnictví žalobce. K nákladům Nejvyšší soud konstatoval: *„Jestliže se žalobkyně domáhala zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví a přikázání společné věci do svého výlučného vlastnictví, zatímco žalovaný navrhoval vypořádání spoluvlastnictví rozdělením společné věci, je závěr nalézacích soudů o splnění podmínek postupu podle § 142 odst. 1 o. s. ř. správný."*

jenom tehdy, pokud by soudem zvolený způsob zrušení odpovídal *eventuálnímu petitu* žalobce. Žalobce by např. primárně navrhoval reálné rozdělení, a pro případ, že by nebylo možné, aby mu byla věc za náhradu přikázána do jeho výlučného vlastnictví. Předpokladem vyhovění eventuálnímu petitu na přikázání věci je neúspěch petitu primárního; proto již nelze uvažovat o plném, ale jenom o *částečném úspěchu*.[75] Pro úplnost je nutno dodat, že na povinnosti soudu zamítnout primární petit nic nemění ani to, že zrušení spoluvlastnictví patří mezi určité způsoby vypořádání; § 153 odst. 2 OSŘ připouští, aby se soud od návrhu stran odchýlil, ale nikoliv aby o nich nerozhodoval. Fakt, že se tak v současné praxi neděje, je chybou, jež na tomto závěru nemůže nic změnit.

Zamítnutí žaloby naopak znamená *plný neúspěch žalobce* a jeho povinnost hradit náklady řízení plně úspěšnému odpůrci.

Zruší-li soud spoluvlastnictví způsobem, který navrhoval *žalovaný*, půjde o *jeho úspěch*. Např. žalobce navrhoval reálné rozdělení společné věci a žalovaný její prodej a rozdělení výtěžku. Soud dospěl k závěru, že reálné rozdělení není možné a vzhledem k tomu, že žádná ze stran o věc neměla zájem, vyhověl návrhu žalovaného na prodej věci a rozdělení výtěžku. Pak je namístě, aby žalovanému byla přiznána plná náhrada nákladů řízení. *Nesdílíme názor, podle nějž by žalobce měl* v takové situaci *vždy minimálně poloviční úspěch, protože soud vyhověl jeho návrhu na zrušení spoluvlastnictví*.[76] Obsahem věcného návrhu žalobce není jakékoliv zrušení spoluvlastnictví, ale *konkrétní způsob a obsah jeho zrušení. Není ani důvod, aby se v těchto případech hledělo k tomu, co bylo mezi účastníky sporné a k čemu bylo prováděno dokazování* (NS 22 Cdo 2059/2015). Jde o jeden z mála závěrů stanoviska Ústavního soudu, s nimiž lze souhlasit. Zdůvodnění tohoto závěru je ovšem jiné, než se domnívá Ústavní soud: úspěch ve věci lze určit jedině na základě *výsledku řízení*,[77] a to porovnáním konkrétních věcných návrhů stran (včetně způsobu a obsahu likvidace spoluvlastnictví) s výrokem rozsudku soudu.

Nastane-li situace, kdy na straně žalované vystupuje někdo, kdo souhlasí se zrušením i způsobem vypořádání (a konkrétním obsahem tohoto způsobu), pak to bude typicky proto, že si žalobce předem nezjistil jeho stanovisko a podal proti němu žalobu; kdyby si je zjistil, mohl tento spoluvlastník vystupovat jako společník na straně žalující nebo mohla věc skončit mimosoudní dohodou. Jde tedy vlastně o situaci, kdy žalovaný nezavdal příčinu k podání žaloby, a proto by mu měla být *přiznána náhrada nákladů řízení proti žalobci dle § 143 OSŘ*; to by mělo *per analogiam* platit i v případě, kdyby jej nebylo možno považovat za neúspěšného, tedy v situaci, kdy soud zrušil spoluvlastnictví způsobem, který tento žalovaný navrhoval shodně s žalobcem (pokud by v takovém případě nedošlo k uzavření smíru, což je velmi pravděpodobné).

Pokud by žalovaný sice souhlasil se zrušením a navrženým konkrétním způsobem vypořádání, ale chtěl by jich dosáhnout pouze mimoprocesní cestou, tj. bránil by se podání žaloby v situaci, kdyby zde byl ještě nějaký další spoluvlastník, který se dohodnout vůbec nechce, pak by bylo v pořádku, aby žalobce označil za žalovaného (i s nákladovými důsledky) toho, který je ochoten řešit věc mimosoudně, avšak není ochoten připojit se k žalobci. Řízení

75 Srov. BYDLINSKI, M. In: FASCHING, KONECNY, 2015, op. cit., s. 751.

76 KRÁLÍK, M. In: SPÁČIL, KRÁLÍK a kol., 2021, op. cit., s. 729.

77 BYDLINSKI, M. In: FASCHING, KONECNY, 2015, op. cit., s. 750.

o zrušení spoluvlastnictví se musí účastnit všichni spoluvlastníci, a proto jestli jeden z nich nehodlá být procesním společníkem na straně žalující, ačkoli třebas věcně se zrušením a způsobem vypořádání souhlasí, nezbude nic jiného, než jej označit za žalovaného.[78]

Konečně *přibližně stejný je úspěch obou stran* v situaci, kdy sice obě navrhovaly zrušení, ale jiným způsobem, než tím, k němuž se ve výroku rozsudku přiklonil soud. V takovém případě lze jejich náklady považovat za vzájemně zrušené (§ 142 odst. 2 OSŘ).

Stanovisko Ústavního soudu připouští, aby v odůvodněných a spíše výjimečných případech bylo právo na náhradu nákladů přiznáno podle § 142 odst. 3 OSŘ, neboť *způsob vypořádání závisí na úvaze soudu* (odstavec 38). Vedle toho ale stanovisko uvádí také to, že soud je *vázán zákonným pořadím jednotlivých způsobů vypořádání* podle § 1144 a násl. ObčZ. V odstavci 26 dokonce oba argumenty uvádí pospolu, přestože je evidentní, že *jeden z nich vylučuje druhý*: pokud je soud vázán zákonem stanovenou posloupností způsobů vypořádání, pak se tohoto pořadí musí držet a nemůže si mezi nimi vybírat podle vlastní úvahy. Z občanského zákoníku je přitom zřejmé, že *soud žádný prostor pro uvážení ohledně volby jednotlivých způsobů vypořádání nemá*:

- je-li to možné, rozhodne soud o rozdělení společné věci (§ 1144 odst. 1 ObčZ);
- není-li rozdělení společné věci dobře možné (např. proto, že by se tím podstatně snížila její hodnota; viz § 1144 odst. 1 ObčZ), soud ji přikáže za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům (§ 1147 první věta ObčZ);
- nechce-li věc žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud prodej věci ve veřejné dražbě (§ 1147 věta druhá ObčZ).

Skutkové podstaty těchto právních norem jasně vymezují předpoklady, za nichž má být určitý způsob vypořádání zvolen. Jejich součástí je vždy také to, že není možno použít způsobu předcházejícího. Tím je samozřejmě stanoveno také pořadí jednotlivých způsobů. Úkolem soudu je pak posoudit, zda stranami navržený způsob zrušení spoluvlastnictví odpovídá znakům skutkové podstaty právní normy upravující daný způsob, popř. zda není naplněna skutková podstata jiného způsobu zrušení. Navrhuje-li např. žalobce fyzické rozdělení věci, které ale není možné, pak jeho návrh neodpovídá hmotnému právu: právní následek plynoucí z § 1144 odst. 1 ObčZ (rozdělení věci) nelze dovodit, neboť není naplněna jeho skutková podstata (vyžadující dělitelnost věci). *O žádnou volnou úvahu soudu ohledně znaků skutkové podstaty nebo právních následků zde evidentně nejde.*

Pro náhradu nákladů řízení z toho jednoznačně plyne, že *aplikace § 142 odst. 3* OSŘ*, odůvodněná argumentem dovolávajícím se úvahy soudu, zde nepřichází z pravidla v úvahu.* Navíc, ačkoli Ústavní soud používá úvahu soudu jako obecný argument, je třeba si povšimnout, že ustanovení dopadá jen na případy, kdy na úvaze soudu závisí rozhodnutí o výši plnění, nikoli rozhodnutí vůbec. Názor, že „způsob vypořádání spoluvlastnictví závisí na úvaze soudu“ (odstavce 26 a 38 stanoviska), je tedy z hlediska § 142 odst. 3 OSŘ irelevantní.

[78] Samozřejmě se tím má na mysli situace, kdy je více spoluvlastníků a alespoň jeden se dohodnout nechce. Pokud jsou spoluvlastníci pouze dva a jeden dopředu souhlasí s řešením druhého spoluvlastníka, který ale přesto podá žalobu, pak je na místě aplikovat § 143 OSŘ.

Vzdor výslovnému připuštění náhrady nákladů při údajném uvážení soudu se zdá, že Ústavní soud chápe význam uvážení spíše obráceně, totiž že je mu jedním z důvodů, proč náhradu nepřiznávat. Vadí mu, že spoluvlastník „nemá osud řízení zcela ve svých rukou" (odstavec 26 stanoviska). I to je třeba odmítnout. Je sice pravdou, že pokud by rozhodnutí soudu bylo zcela nepředvídatelné, podobalo by se řízení loterii a pak by asi náhrada jeho nákladů byla stěží ospravedlnitelná. Ale tak tomu není. I když soud rozhoduje na základě uvážení (nebo když aplikuje právní normu obsahující neurčitý pojem), musí respektovat *hodnoty a zásady* obsažené v právním řádu a také judikaturu, která pomocí hodnot a zásad konkretizuje kritéria rozhodování (např. stanoví hlediska pro volbu, kterému ze spoluvlastníků přikázat společnou věc v případě, že se jejího přikázání domáhají oba spoluvlastníci a oba také splňují předpoklady pro vyhovění takovému návrhu). Na řadu mohou právě v těchto případech přijít i hodnoty a zásady mimoprávní, resp. „společenská hodnocení" různých praktických situací.[79] Znalost toho všeho lze po účastnících řízení žádat.

Nahodilé *vlastní přesvědčení soudce („richterliche Eigenwertung")* může být měřítkem rozhodnutí naprosto výjimečně – až tehdy, když uvedené hodnoty a zásady neukazují řešení.[80] Pomine-li se tato možnost, je třeba říci, že *prvek nejistoty při uvážení by neměl být významný a pro účastníky neúnosný*. Pokud by i tak Ústavnímu soudu vadil, nechť v rámci svého dotváření podústavního práva *zruší náhradu nákladů v jakýchkoli případech nejednoznačného právního posouzení, což bude v podstatné části sporů* (minimálně v těch, v nichž Nejvyšší soud shledá přípustnost dovolání). Důsledně vzato by se však neměl zastavit ani zde, neboť nejistý výsledek je i ve sporech složitých skutkově. Nepřesvědčí-li jeho svědci soud nebo když dokonce zemřou, účastník přece také „nemá osud řízení zcela ve svých rukou".

O vyloučení náhrady nákladů má ve skutečnosti smysl uvažovat jedině v případech, kdy zákon dává soudu prostor pro uvážení, ale vůbec nevymezuje kritéria, z nichž má soud vyjít; viz shora pod číslem 3. Avšak ne *eo ipso* kvůli úvaze soudu, nýbrž proto, že v nich není dán určitý výsledek, kterého by se účastníci mohli domáhat, takže pak ani nelze určit vítěze a poraženého. A v důsledku variability výsledků, k nimž nakonec může soud dospět, lze jedině tady říci, že rozhodnutí soudu je pro účastníky natolik nepředvídatelné, že by vůči nim byla náhradová povinnost nespravedlivá.

6 Preventivní funkce náhrady nákladů řízení

Stanovisko zjevně přehlíží, že náhrada nákladů řízení plní nejen *funkci vyrovnávací*, ale také *preventivní*.[81] Hrozba povinnosti k náhradě nákladů řízení v případě procesního neúspěchu by měla *strany odrazovat od sudičství* a motivovat k tomu, aby se nejprve pokusily spornou záležitost urovnat smírně, a aby se nepouštěly do podávání bezdůvodných žalob.[82] Čím méně neuvážených sporů bude vedeno, tím lépe pro potenciální strany řízení, které nebudou

[79] KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*. 4. vyd. München – Wien – Bern: C. H. Beck – Manz – Stämpfli, 2013, s. 67.

[80] BYDLINSKI, F. *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. 2. vyd. Wien: Springer, 1991, s. 367.

[81] Viz např. CHVOSTA, P. *Prozesskostenrecht*. Wien: Manz, 2001, s. 12 a násl.

[82] Viz též KODEK, G. E. Funktion und Dogmatik des Prozesskostenersatzes aus österreichischer Sicht. *ZZP*. 2015, č. 1, s. 50 a násl.

zatěžovány nutností hájit svá práva v řízení před soudem. Pozitivně však preventivní funkce náhrady nákladů řízení působí na soudnictví jako celek, neboť vede ke snížení nápadu.

Názor vyslovený ve stanovisku Ústavního soudu neumožňuje, aby se preventivní funkce náhrady nákladů řízení plně uplatnila. Stranám hrozí jenom *minimální riziko* uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení. V případě neúspěchu straně akorát nebudou refundovány náklady, které sama vynaložila, ale k náhradě nákladů úspěšnému odpůrci nebude (zásadně) povinna. *Absence rizika spjatá se ztrátou sporu* může evidentně vést k tomu, že *strany nebudou mít zájem dohodnout se na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví* a jedna z nich podá žalobu. *Vzroste tím počet věcí*, o nichž se řízení povede v podstatě zbytečně, neboť strany by se v nich mohly dohodnout, kdyby je k tomu motivovalo riziko povinnosti k náhradě nákladů řízení. Ústavnímu soudu to ale zřejmě nevadí, jelikož „podání návrhu je projevem výkonu ústavně chráněného vlastnického práva" (odstavec 31 stanoviska) a „je svobodnou volbou jiného spoluvlastníka (‚žalovaného') neuzavřít navrženou mimosoudní dohodu a požadovat určitý způsob vypořádání, neboť i na jeho straně jde o výkon ústavně zaručeného vlastnického práva". Tím ovšem Ústavní soud bojkotuje snahu zákonodárce spory omezovat, projevující se nejen v samotném § 142 OSŘ, ale i v úpravě prétorského či soudního smíru, mediace nebo předžalobní výzvy k plnění.

Stanovisko zřejmě vychází z představy, že náhrada má být uložena tomu, kdo „zapříčinil zahájení řízení svým protiprávním jednáním." *„Sankční" funkci však v úpravě náhrady nákladů hledat nelze*. Civilní právo procesní slouží k prosazení soukromých subjektivních práv a oprávněných zájmů, ale nikoli k trestání jejich porušovatelů; náhrada nákladů řízení jako sankce za porušení hmotného práva ani nemůže fungovat.[83]

7 Oddělení ze spoluvlastnictví, vypořádání společného jmění a jiné věci

V odstavci 13 stanoviska se uvádí, že závěry v něm učiněné se přiměřeně vztahují i na *oddělení ze spoluvlastnictví*; v odstavci 23 se obdobně konstatuje přiměřená platnost závěrů vyslovených o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví pro *vypořádání společného jmění* (v odstavci 46 už nikoliv jenom přiměřeně).

Vzhledem k tomu, že argumentaci a závěry stanoviska považujeme za nesprávné, máme bez nutnosti dalšího rozboru uvedených případů za to, že jimi není nijak odůvodněno ani to, aby se v nich nepřiznávala náhrada nákladů řízení. Přesto považujeme za vhodné k nim učinit stručnou poznámku, především co se oddělení ze spoluvlastnictví týče. Ohledně něj jde totiž o situaci podstatně odlišnou od zrušení spoluvlastnictví, a je tak mylné, pokud se Ústavní soud – navíc bez bližší argumentace a zohlednění rozdílů – odvolává na přiměřenou platnost závěrů, ke kterým dospěl u zrušení spoluvlastnictví. Zatímco zrušením spoluvlastnictví dochází k zániku spoluvlastnického vztahu, v případě oddělení ze spoluvlastnictví existuje spoluvlastnický vztah nadále, akorát je zredukován okruh spoluvlastníků a v důsledku toho

[83] Funkce trestu se náhradě nákladů přisuzovala v dávnější historii. Viz CHVOSTA, 2001, op. cit., s. 2, nebo KODEK, 2015, op. cit., s. 30 a násl.

změněna velikost spoluvlastnických podílů přetrvávajících spoluvlastníků; ačkoliv velikost jejich podílů vzrostla, společná věc sama se v důsledku oddělení její části zmenšila.[84] Nejsou zde žádné způsoby vypořádání jako u zrušení spoluvlastnictví, ani tím pádem není stanoveno jejich pořadí; k vypořádání zde v podstatě nedochází, neboť to je „zahrnuto" přímo v oddělení. Z § 1140 odst. 2 ObčZ *(„Každý ze spoluvlastníků může kdykoli žádat o své oddělení ze spoluvlastnictví, lze-li předmět spoluvlastnictví rozdělit…")* je zřejmé, že v soudním řízení o oddělení ze spoluvlastnictví *vůbec nepůjde o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví jako celku*, ale pouze o oddělení žalobce. *Na straně žalující bude moci stát jenom spoluvlastník (případně spoluvlastníci) usilující o své oddělení, na straně žalované všichni ostatní.* Situace se nemůže obrátit, tj. nemůže nastat to, že by zbývající spoluvlastníci navrhovali, aby od nich byl jimi žalovaný spoluvlastník oddělen. A *nepřichází* tedy *v úvahu ani to, že by žalovaní spoluvlastníci mohli* v tomto řízení bez vzájemné žaloby *navrhovat něco jiného než zamítnutí žaloby* (např. pro nedělitelnost věci nebo kvůli tomu, že žaloba byla podána v nevhodný čas nebo k jejich újmě). Soud žalobě buď vyhoví, nebo ji zamítne.[85] Z uvedeného plyne, že *žaloba o oddělení ze spoluvlastnictví povahu iudicii duplicis vůbec nemá*; proto i kdyby byly závěry Ústavního soudu správné – jako že nejsou – nemohly by se na oddělení ze spoluvlastnictví použít, a to ani přiměřeně.

Tím však pochybnosti neustávají.

V prvé řadě nelze přehlédnout, že na *pravidla vypořádání spoluvlastnictví odkazují také další ustanovení občanského zákoníku*. Znamená to, že by se náhrada nákladů řízení neměla přiznávat také ve sporech o vypořádání společného majetku manželů v případě opuštění společné domácnosti (§ 699 odst. 1 ObčZ), o vypořádání společenství jmění (§ 1239 ObčZ), nebo o vypořádání majetku společnosti (§ 2746 odst. 2 ObčZ)?

Nadto obsahuje občanský zákoník daleko větší množství ustanovení, které povolávají soud ke *konstitutivnímu rozhodování*, než by bylo žádoucí. Ohledně řady z nich stanoví sám občanský zákoník, že *soud není vázán návrhy stran*, popř. i bez takového ustanovení alespoň některá z nich bude možno podřadit pod § 153 odst. 2 OSŘ. Velmi snadno by pak bylo možno názor vyjádřený ve stanovisku rozšířit i na ně. Mohli bychom se pak setkat s tím, že *se náhrada nákladů řízení nebude přiznávat* např. v řízení, v němž soud moderoval smluvní pokutu dle § 2051 ObčZ, nebo jež se týkalo změny rozsahu plnění (§ 577 a § 1800 odst. 2 ObčZ), či řady dalších záležitostí. *Velmi snadno by pak mohlo dojít k faktickému přijetí tzv. American rule,*[86] *a tedy k pouze výjimečnému přiznávání náhrady nákladů řízení.* Nešlo by ovšem o nic zas tak moc nového, neboť takovou situaci už naši předkové zažili v 19. století.[87] Otázkou je, zda se do ní chceme navrátit.

---

84 KRÁLÍK, M. In: SPÁČIL, J. a kol. *Věcná práva, katastr nemovitostí a správa cizího majetku*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 139–140.

85 Lze také dodat, že zamítnutí žaloby patrně v případě oddělení ze spoluvlastnictví nebude tak „výjimečné", jak Ústavní soud argumentuje ve prospěch svých závěrů o vyloučení zásady úspěchu ve věci pro oblast zrušení spoluvlastnictví. Není zde doceněno to, že předpokladem oddělení je možnost reálného rozdělení věci, která je v zásadě (ne ovšem vždy) dána jen u pozemků, nikoliv však obvykle u jiných nemovitých věcí, o movitých věcech ani nemluvě.

86 Viz BALCAROVÁ, A. English Rule vs. American Rule. *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 8, s. 278.

87 ŠŤASTNÝ, M. *Náklady v soudním řízení civilním. Díl I. Náklady v řízení nalézacím*. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1930, s. 11.

Uvedené výtky platí i ohledně náhrady nákladů řízení ve sporu o *vypořádání společného jmění* manželů. Rovněž zde jde o řízení, v němž může žalovaný (bez nutnosti podat vzájemnou žalobu a dostat se tak do postavení žalobce) činit návrhy na to, aby byly věci patřící do společného jmění přikázány jemu. I v tomto případě může být exekuční titul v exekuci uplatněn oběma stranami. *Přiměřená (či přímá?) aplikovatelnost závěrů stanoviska na tato řízení je podobně argumentačně nepodloženým krokem jako v případě oddělení ze spoluvlastnictví.*

Závěrem

Právní názor Ústavního soudu odmítající zásadně přiznávat náhradu nákladů řízení o zrušení spoluvlastnictví není správný. Nelze jej odůvodnit domnělými specifiky údajně se podávajícími z pojmu *iudicii duplicis*, neboť z něj neplyne nic víc než to, že i žalovaný může učinit vlastní věcný návrh na rozhodnutí, aniž by musel podat vzájemnou žalobu, a že rozsudek je exekučním titulem pro obě strany. Neplyne ani z § 153 odst. 2 OSŘ a nelze jej odůvodnit ani nespornou povahou řízení či údajnou nemožností stanovit úspěch ve věci. Řízení o zrušení spoluvlastnictví je řízením sporným, které se zahajuje žalobou a končí rozsudkem, a *úspěch ve věci se v něm určí porovnáním výroku rozsudku soudu s věcnými návrhy stran obsaženými v žalobě nebo ve vyjádření k ní.*

Stanovisko Ústavního soudu může mít dopad mnohem dalekosáhlejší, než si patrně Ústavní soud vůbec dokázal představit. Argumentace uvedená ve stanovisku totiž může vést k vyloučení povinnosti k náhradě nákladů řízení i v řadě dalších věcí. Nevyhnutelným důsledkem by pak bylo *popření preventivní funkce náhrady nákladů řízení*, které by přestaly strany odrazovat od neuváženého vedení sporů. A *podpora sudičství* není zřejmě to, co bychom mohli od Ústavního soudu očekávat.